

OVER DE VERHOUDING VAN HET MAFOORSCH TOT DE MALEISCH-POLYNESISCH TALEN.

De talen der Papoes van Nieuw-Guinea en omliggende eilanden, waaronder het Mafoorsch (Nufoorsch) het beste bekend is, vertoonen op den eersten blik zooveel punten van aanraking met de Maleisch-Polynesische talen, dat zich onwillekeurig de vraag bij ons opdringt hoe die treffende overeenkomst te moeten verklaren.

De overeenkomst openbaart zich het duidelijkste in den woordenschat, doch ze bewijst, op zich zelve, niets, omdat de vergelijkende taalstudie leert dat er ten gevolge van allerlei omstandigheden bij volken van verschillende rassen eene overneming van uitheemsche woorden op groote schaal heeft plaats gehad. Het is dan ook geenszins te verwonderen dat een geleerde, zóó vertrouwd met de uitkomsten van linguïstisch onderzoek als Prof. Friedrich Müller te Weenen, zonder te loochenen dat het Mafoorsch menige bestanddeelen uit het Maleisch-Polynesisch heeft opgenomen, toch tot het besluit komt dat de talen der Papoes oorspronkelijk niets met de Maleisch-Polynesische gemeen hebben. In zijn Grundriss der Sprachwissenschaft I, 2, bl. 30 laat hij zich daaromtrent aldus uit: „Die Papua-Sprachen sind (nach der Mafoer-Sprache zu urtheilen) von den malayo-polynesischen *grundverschieden*. Es fehlt ihnen namentlich die lautliche Uebereinstimmung der

suffigirten Possessivpronomina, welke die am meisten vom Grundtypus abweichenden melanesischen Sprachen noch immer als Verwandte der malayo-polynesischen deutlich erkennen lässt.”

Gesteld al eens dat deze beweringen, in den vorm waarin ze uitgesproken zijn, juist waren, — iets wat ik korthedshalve hier in 't midden zal laten ¹⁾ — dan bewijzen ze nog hoegenaamd niets, want de Polynesische talen in engeren zin: Maori, Samoa, enz. ²⁾ bezitten in 't geheel geen gesuffigeerde voornaamwoorden, en geen deskundige loochent hun nauwe verwantschap met de overige Maleisch-Polynesische dialekten.

De beste methode om te onderzoeken of en in welken graad de Papoetalen genealogisch verwant zijn met de Maleisch-Polynesische, zou wezen, eerst de Papoesche dialekten onderling te vergelijken, om zodoende de oudste voor ons bereikbare taalvormen op te sporen, en daarop het Papoesch te vergelijken met het Maleisch-Polynesisch. Vooralsnog echter kan die methode niet toegepast worden, omdat wij van de Papoesche dialekten, met uitzondering van 't Mafoorsch, niets bezitten dan zeer gebrekkige woordenlijsten. Willen wij dus het onderzoek niet tot onbepaalden tijd uitstellen, dan moeten wij ons vergenoegen met een voorbereidend onderzoek, daarin bestaande dat men aanwijst de lexicale en grammatische bestanddeelen welke het Mafoorsch met het Maleisch-Polynesisch gemeen heeft. De vraag hoe men het bestaan dier bestanddeelen moet verklaren: of ze voor of tegen de oorspronkelijke eenheid van Papoesch en Maleisch-Polynesisch bewijzen, blijve tot later bespaard.

Het kan niemand ontgaan dat het Mafoorsch een tal van

1) Onder *swari* zal aangetoond worden dat de bewering van Prof. Friedr. Müller op niet geheel volledige gegevens steunt.

2) Ter loops zij opgemerkt dat deze dialekten verder van den „Grundtypus” afstaan dan de zoogenaamd Melanesische talen.

vreemde woorden heeft overgenomen. Welke taal heeft niet hetzelfde gedaan? Licht herkenbaar zijn de van Maleisch sprekende bevolkingen overgenomen woorden, waaronder ettelijke die de Maleiers zelve van Indiërs, Arabieren, Perzen en Europeanen ontvangen hebben. In het Woordenboek van van Hasselt vindt men eene lijst van Maleische of verbasterd-Maleische woorden die in 't Mafoorsch burgerrecht verkregen hebben, en die lijst is nog zeer onvolledig¹⁾. Men herkent deze indringers meestal terstond daaraan, dat ze den eindklinker ongeschonden bewaard hebben, hetgeen tegen de klankwetten van 't Mafoorsch indruischt. Ze zijn dus niet alleen klaarblijkelijk vreemdelingen, maar ook in betrekkelijk laten tijd ingedrongen.

Moeielijker wordt de beslissing indien de vorm van een woord niet in strijd is met de klankregelen der taal. Bijv. Mf. *sarak*, zilver, is natuurlijk hetzelfde woord als Jav. *sêlaka*, Sangirsch *saraka*, enz. Daar nu de afslijting van den eindklinker volkomen strookt met den regel van 't Mf., dat geen *l* bezit en den eindklinker verwaarloost, moet *sarak*, indien het ontleend is, overgenomen zijn in het verleden, toen het Mf. den eindklinker nog uitsprak.

Zulk een term als *sarak* ligt onder verdenking van ontleend te zijn; deze of gene zou echter hetzelfde kunnen bewerken van meer dan de helft van den woordenschat en van de grammatische praëfixen, suffixen en infixen van 't Mf. Onder die omstandigheden geloof ik dat het raadzaam is eene

1) Ter aanvulling laat ik hier eenige woorden volgen: *diam*, klok; *djara*, net (Skr.); *djarak*, paard (Burusch *adjaran*, Jav. *djaran*, enz.); *kamasan* (zilvermid; eig. goudsmid); *kansa*, koper (Skr.); *kasoemba* (roode katoenen stof, Skr.); *kastera*, turkse tarwe; *maédja*, prijs (Jav. *paédja*); *mangkok*, kom (Mal.); *marisan*, Spaansche peper (Skr.); *paum*, pajong; *patora*, katoenen stof (Skr. *patola*); *dame*, vrede, Mal. *damei*; *padomon*, kompas, Jav. *pandoman*, waaraan ook 't Mal. *padoman* ontleend is; *paku*, pin, Mal.; *padamara*, lamp, Jav. *padamaram*; *korano*, opperhoofd, Alfoersch *kolano*; *sambako*, tabak; *ejonto*, voorbeeld, Mal. *tjonto*; *wawara*, schurft, Skr. *pâmara*, schurftig.

verzameling aan te leggen van alle woorden en grammatische eigenaardigheden die het *Mf.* met het *MP.* gemeen heeft. Als proeve van zulk eene verzameling bied ik de volgende bladzijden aan, in de hoop dat anderen zich geroepen mogen voelen mijne lijst, die uit den aard der zaak alles behalve volledig is, aan te vullen. Bij de aanhaling van Maleisch-Polynesische woorden zal ik mij bepalen tot de bekende typische woordvormen, behoudens de gevallen waarin de verwijzing naar bijzondere tongvallen noodig is ¹).

Ik zal de lijst openen met de telwoorden, die alle zonder uitzondering met de Maleisch-Polynesische overeenkomen.

1. *sai*, één. Vgl. Ambonsch ²) *sai*, Erromango *sai*. Uit *MP.* *sa* en een toevoegsel, dat oorspronkelijk misschien *ki* (vgl. Kawi en Jav. *si-ki*, Vate *si-kei*) luidde; de *k* tusschen twee klinkers verdwijnt in 't *Mf.*, na eerst, gelijk men veronderstellen mag, *h* geworden te zijn.

Osso, een, eenmaal, iets. Een bijvorm van *sa*, en wel het Mal. *asa* (*ěsa*), Tagalog *isa*, Bulusch *ěsa* enz. De *Pěpět* gaat in 't *Mf.* regelmatig in *o* over, gelijk in het Tobasch, Fidji, Bisaya, enz. ³); daarentegen in het Tagalog meestal in *i*.

1) De werken waaruit ik mijne gegevens geput heb zijn: Noefoorsch Hollandsch Woordenboek, en Beknopte Spraakkunst der Noefoorsche taal, door van Hasselt; Ambonsche tongvallen, door van Hoëvell, in Bijdr. Taal-, Land- en Volkenk. v. N. Indië, IV Volgr. D. I.; Boeroesch, door Jellema, in Tijdschrift voor Indische Taal- Land- en Volkenkunde XXIII; Aroe- en Key-eilanden, door van Eybergen, in hetzelfde tijdschrift XIV; Woordenlijst van 't Ceramsch en Koviay-Papoesch, door Miklucho Maclay, in hetzelfde tijdschrift XXIII; en Reizen in den Ind. Archipel, door S. Müller I. p. 113; Woordenlijst der talen van Tidor, Misool, Toeboeroeasa, Karas, Kapauer, Onin en van de Humboldtbaai, in Reizen naar Ned. N. Guinea, door Robidé van der Aa, bl. 436; Grundriss der Sprachwissenschaft, door Friedr. Müller, II, 2; Beiträge zur Kenntniss der Melanesischen, Mikronesischen und Papuanischen Sprachen, door G. von der Gabelentz en A. B. Meyer; Sangirsche Catechismus, door Steller, en de woordenlijst van Riedel in Tijdschrift v. Indische T. L. en Vk. (1861).

2) Onder Ambonsch, zonder nadere aanwijzing, versta ik de verschillende tongvallen door van Hoëvell behandeld.

3) De spelling *osso* is een hollandisme; ze dient alleen om uit te drukken dat de eerste *o* den korten klank heeft van *o*, zooals in 't Holl. woord *os*. Van eene werkelijke dubbele *s* kan geen sprake zijn.

2. **Duf**, twee. Dit bevat *du* = Mal. *dua*, Kawi *rua*, Jav. *ro*, Bulusch *rua*, enz. en een toevoegsel, misschien hetzelfde als in *sâi*. *Dua* moet in 't Mf. den einklinker verliezen. De *d* (beter *ɖ*) gaat in 't Mf., gewoonlijk, evenals in 't Kawi, Jav., Malagasi, Bulusch in *r* over, behalve na een neusklank. Intusschen komen uitzonderingen voor, evenals in 't Jav. *duhur* voor *ruhur*, zooals 't Kawi heeft. Regelmatig gaat *d* in *r* over tusschen twee klinkers, o. a. in 't Ilanag, Sangirsch, Tagalog; zoo ook in 't Mf. *ru*, hetgeen blijkt uit *suru*, twee, eigenlijk: zij twee.

3. **Ktor**, drie, MP. *têlu*; Ambonsch *toru*. Ter verklaring van den vorm het volgende. De *k* vervangt in 't Mf. zeer dikwijls de *t*, evenals in 't Hawaiïsch, de taal der Marquesas en eenige Ambonsche tongvallen; bijv. Haw. *kolu* = Jav. *têlu*; *hiku* = Jav. *pitu*; Ambonsch Haroekoe *kurië* = *tulise*, schrijven. Mouilleering van *k* en *p* door naslag van eene *i* komt in 't Mf. vaak voor, en vertoont zich sporadisch ook op Java. Over de *l* en de Pëpët heb ik zooeven reeds gesproken, alsook over de afslijting der eindklinkers.

4. **Ftak**, vier, MP. *pat*. De *p* gaat gewoonlijk in *f* over; de regel volgens welken ze behouden blijft, heb ik nog niet kunnen opsporen, doch verwijst voorloopig naar 't Malagasi, waar op soortgelijke wijze eene oorspronkelijke *p* nu eens blijft, dan weêr in *f* overgaat. Verder vereischt de vorm na de boven medegedeelde klankovergangen geene verklaring. Dichter bij den ouderen vorm staat *fât*, uit een te veronderstellen *fata*, in het Papoesch van Onim; verder afgeweken is *fala* (voor *fada*, dit voor *fata*) in 't Papoesch van Segaar.

5. **Rim**, vijf. Uit MP. grondvorm *lima*, overeenkomstig de reeds behandelde klankregelen.

6. **Onēm**, zes, MP. grondvorm *ênēm*.

7. **Fik**, zeven, MP. *pitu*, Haw. *hiku*. Na 't wegvallen van den eindklinker heeft de *i* de gerekte uitspraak, die ze in de open lettergreep had, behouden ¹⁾.

1) De spelling *fiek* is een niet navolgenswaardig hollandisme.

8. **Wār**, acht, MP. *walu*, *wualu*, Ambonsch gew. *waru*. Ten aanzien der *ā* geldt het bij *fk* opgemerkte.

9. **Sīw**, negen. Grondvorm *siwa*, dat in de meeste MP. talen voorkomt, o. a. Ambonsch *siwa*¹⁾.

10. **Samfur**, tien. Uit *samfuru*; dit uit *sam-puluh*, *sang-puluh*, dat algemeen MP. is, met kleine wijzigingen; Jav. bijv. *sa-puluh*, Tagalog *sang-powo*, enz. Uit dit voorbeeld blijkt dat het Mf. eenen klinker met sluitenden Wisarga behandelt als een echten eindklinker.

100. **Utin**, honderd, Ambonsch *uton*, *utun*; Burusch *utun*²⁾.

1000. **Sjaran**, duizend. Dit beantwoordt aan Burusch *raran*, en ook aan Ambonsch dial. *lalan*, hoewel dit laatste de waarde heeft van 10000; hetzelfde woord, etymologisch, is Tag. *daan* (uit *djalan*; vgl. *powo* voor *puluh*; *buwan* voor *wulan*), Pampanga *dinalan*, niettegenstaande deze 100 beteekenen. De *sj* moet ontstaan zijn uit *dj*, zoodat de grondvorm van de aangehaalde woorden schijnt te zijn *djalan*; niets is gewoner, gelijk bekend is, dan de afwisseling tusschen *dj*, *d*³⁾ en zelfs dentale *d*, in de MP. talen, waaronder sommige eene even sterke neiging tot dissimilatie, als andere tot assimilatie hebben. Daar *sj* in echt Mf. woorden niet schijnt voor te komen, is *sjaran* misschien ontleend; als typisch Mf. zou men verwachten *daran*.

Zoo gemakkelijk de ontleding der Mf. telwoorden is, zoo

1) In het Javaansch moet het eenmaal *si-a* of *siya* (Bisaya, Ibanag, Bikol *siam*, Tag. *siyam*) geluid hebben, want het reeds in 't OJ. gebruikelijke *sang-a* is klaarblijkelijk ontstaan door de substitueering van *sang*, thans nog een soort Krama-inggil plaatservanger van *si*, aan 't oorspronkelijke *si*. *Sanga* is dus een kunstmatig woord, en staat tot den in onbruik geraakten ouden term als *sangapa*, wie, tot *syapa*.

2) *Utin* staat tot het elders voorkomende *alus*, *halus* (*galus*, *ralus*) nagenoeg in dezelfde verhouding als OJ. *hēnti*, Fidji *oti*, NJ. *ēnti* (*ēntek*) en *anti*, tot OJ. *hantus*. In 't NJ. *antos*, beschouwd als Krama van *anti*. Zoowel in *ti* als in *tus* schijnt het hoofdbegrip dat van „einde” te zijn. Vgl. ook Jav. *putus* en Day. *tutus*. In 't Ambonsch beteekent *hutusane* „tien.” Of *ti*, *tus*, en *tun* of *ton*, tot één grondvorm te herleiden zijn, dan wel alleen synoniem waren, moge later onderzoek trachten uit te maken.

3) Met *d* wisselt wederom *r*.

moeielijk is die der voornaamwoorden, welke veel meer geleden hebben.

1. **Aja, ja, j'**, ik. Dit komt overeen met Bugineesch en Sangirsch *iya*. Wat de *i* betreft, is te vergelijken Bulusch *niryaku*, eig. „egoge;” Ambonsch *jau* (voor *jahu*, dit uit *jaku*, *i-aku*); zoo ook Erromangosch.

In-ko, ko, wij, ἡμεῖς; Ambonsch dial. *i-to*, maar als aanhechtsel *ko*; Pampanga *i-ta*, aanh. *ta*, *too*. Wat het voorvoegsel betreft, vergelijkte men Sesake (op Api) *ning-ginda tu* (Mal. *kita*), en *ning-gami au* ¹⁾. *Nu*, wij beide, *vá*. Vermoedelijk verbasterd uit een vorm die *du*, *ru* (*dua*) bevatte.

2. **Awe, wa, w, au**, tu. Deze vormen wijzen op een *angkau* (vgl. Mal.) of *akau*, met een of ander toevoegsel, zooals men in 't Kawi *kon* en *kohën* (waaruit Jav. *kowe*) ontmoet. Vgl. Marshall-eilanden *kwe*. Niet onmogelijk is het dat aan 't begin des woords eene *k* is uitgevallen; op dat verschijnsel kom ik later terug bij de behandeling van de woorden *ai*, hout, en *uk*, luis.

Imgo, mgo, vos. Vergelijkt men Anudhasch *i-gamu*, waarin *gamu* ontstaan is uit een ouder *kamu*; voorts Api *ni-mui ku*, Araga *kimi*, Ambrym *gimi*, Ambonsch Saparua *imi* (voor *kimi*), dan staat men in twijfel of men als ouderen vorm moet aannemen *i-kamui* ²⁾, dan wel eene samentrekking van *kamu* met een woord voor „drie.” Het veronderstelde *kamui*, waarop de aangehaalde vormen wijzen, vindt zijnen tegenhanger in 't Bataksche *hamu-na*, dat ook een toevoegsel, al is het dan ook een ander, vertoont.

Mu, gij beide, σφά. Moeielijk te herstellen; het zou kunnen ontstaan zijn uit *kamu-du*, eigenlijk „vos duo.”

3. **De, d', f**, hij, zij, het. Vgl. Mal. *ija*, *dija*, enz.

Si, zijlieden. Dit zou verkort kunnen wezen uit *sire*, Am-

1) Onderscheid tusschen de twee meervouden, waarvan één den sprekenden persoon insluit, de andere niet, maakt het Mf. evenmin als het Javaansch.

2) Waaruit verder met omzetting: *imkui*.

bonsch *sile*, *sire*, *sini*, doch als aanhechtsel bezigt het Ambonsch eenvoudig *si*, en dit laat zich vereenzelvigen met het meervoud *sei* van het Bulusch.

Su, zij beide. Dit zou uit een enkelvoud *si* met toegevoegd *du*, twee, kunnen verklaard worden, doch in de woordvorming van 't Javaansch treedt een grondwoord *su* op in den zin van „elkander,” bijv. in *sulaja*, met elkander in strijd; Kawi *sudakët*, convicinus; zoodat men er aan kon denken Mf. *su* voor een niet samengesteld woord te houden, ware het niet dat in dit geval *su* allicht in *s'* zou overgegaan zijn.

Het woord dat „zelf” uitdrukt, luidt *mangun* ¹⁾. Dit is natuurlijk één met het Jav. *wangun*, gestalte, gedaante; Fidji *yango*, lichaam. Dat een Jav., en tevens oud MP. *w*, in 't Mf. *m* kan worden, blijkt uit *mënu* (uit *mënuu*), Oudj. *wanua*, Bulusch 'tz., Mal. *banua*, enz.

De thans gebruikelijke bezittelijke voornaamwoorden ²⁾, wier ontleding ik uit gebrek aan gegevens uit de verwante Pa-poesche tongvallen zal laten rusten, hebben dit gemeen met de Ambonsche, dat ze achter het voornaamwoordelijk aanhechtsel nog een bestanddeel, *eda*, *ani*, of *ena*, vermoedelijk een soort lidwoorden, vertoonen. Mijns inziens, beteekent een Mf. *rum jeda*, mijn huis, eigenlijk „domus mei illa.” Of *da* of *eda* in *jeda* vormelijk gelijk te stellen is met het Ambonsche *lo*, *lo*, of *r*, en het meervoudige *na* of *ni* tot denzelfden stam behoort als het Ambonsche *na* of *a*, *ne* is twijfelachtig, maar dat het lidwoord achter enclitische voornaamwoordsvormen geplaatst kan worden, blijkt uit zulke voorbeelden als Ambonsch *ale-mu-ol*, het dijne, eigenlijk: „res tui illa.

Na deze vluchtige opmerkingen over de bezittelijke voornaamwoorden, zal ik thans eene lijst laten volgen van Ma-

1) Van Hasselt schrijft *mangud*, doch de *d* in *mangudaja* enz. kan niet tot *mangus* behooren; het is wat ik, bij gebrek van beter, met van Hasselt een „overgangsletter” zal noemen.

2) Over sporen van oudere suffixen, zie onder *swari*.

foorsche woorden, die òf aan een of ander Maleisch-Polyneesisch dialekt ontleend òf aan 't Papoesch en Maleisch-Polyneesisch van den beginne af gemeen moeten geweest zijn. Daarbij zal ik tot leiddraad nemen van Hasselt's woordenboek, ofschoon ik van de volgorde hier en daar zal afwijken, waar mij zulks oorbaar schijnt.

Ān, eten. De MP. wortel is *kan*, waarvan o. a. Sundan. *hakan*, Mal. *makan*, Jav. *mangan*, Bulusch en Dajaksch *kuman*; voorts Tag. *kanin*, Bisaya *kanun* (beide uit een ouder *kanēn*), voedsel, eig. wat te eten is, gegeten wordt; Fidji *kakana* (voor *kakanan*, daar 't Fidji eene sluitende *n* afwerpt), spijs; Malag. *hanina*, wordt gegeten; *fhinana*, spijs; enz. Ambonsche vormen zijn: *anane* (voor *hanane*, dit voor *kananē*), eten; *ana-illo*, aas; *aāne* (uit *kananē*), *kamanane*, levensmiddelen. **Ān** houd ik voor ontstaan door samentrekking uit *aān*; dit heeft zich waarschijnlijk ontwikkeld uit *ahan*, en dit laatste uit *akan*. Dat eene *k* tusschen twee klinkers ten slotte verdwijnt, zal nog uit andere voorbeelden blijken. In denzelfden zin als *ān* komt voor:

Anān. De *n*, zooals we later meermalen gelegenheid zullen hebben op te merken, vervangt in 't Mf. eene Jav., Mal. *ng*. **An** is dus hetzelfde welbekende prefix dat in 't Kawi, Jav. en Sundan. *ang*, *ng* luidt; *anān* is dus letterlijk = Sundan. *ngahakan*. — Van denzelfden wortel komt:

Fān, voederen, kweeken. Vgl. Jav. *pakan*, voeder; Jav. *makani*, Fidji *vakani*, voeder geven aan, voederen; Daj. *pakanan*, *mampakanan*, enz. Wegens de beteekenis moet het transitieve *fān* beschouwd worden als identisch met Fidji *vakani*, en niet met het subst. *pakan*; de eindklinker *i* moest natuurlijk wegvallen. — Verder behoort bij denzelfden wortel:

Ijen, visch, Mal. *ikan*; Tongasch *ika* (voor *ikan*); Ambonsch *ian*, Halmaherasch *ijaan*, *ien*; Sumbasch *iang*; enz. De *j* is een overgangsklank die zich vanzelf achter de *i* ontwikkelde, nadat de *k*, of wil men de uit *k* ontstane *h*, uitgestooten

was. Beter dan in 't Mf. is de oude vorm bewaard gebleven in een ander Papoesch dialekt, het Segaarsch, dat *ikan* zegt. — Wij zien dat de M P. wortel **kan** in 't Mf. goed vertegenwoordigd is. Dat de Papoes voor zulke eenvoudige begrippen als eten, voër en visch woorden moesten halen bij de Malαιο-Polynesiërs, is niet volstrekt ondenkbaar, doch bijzonder waarschijnlijk zal zulks wel door niemand gevonden worden ¹⁾.

Âr-nani, stuifregen; **âr-piarek**, kwalster; **âr-ajawek**, regenworm. Deze drie woorden bevatten alle *âr*, dat „water” moet beteekenen, evenals in 't Papoesch van Onin. Ook het Ceramsch heeft *âr*, Kawi *air*, Mal. *ajr*. Vermits in 't Mf. zelve een ander *âr*, schreeuwen, afwisselt met *ajër*, heeft men het recht te besluiten dat ook *âr*, water, uit *air*, *âir* ontstaan is. *Nani*, in *âr-nani*, is een bijvorm van *nangi*, hemel; *âr-nani* zou dus eigenlijk hemelwater zijn, ofschoon ik niet verzwijgen mag dat deze wijze van samenstelling in 't Mf. ongewoon is.

Adoffën, schrede, als wkw. stappen. De stam *adof* luidt naar eenigszins andere uitspraak *arf*, schrede, van waar afgeleid is *arfépen*, betreden. *Adof*, *arf* is Jav. *hadép*, front, Tag. *hadap*, enz.; oorspronkelijk één met *harép*, voorhebben, Mal. *hadáp*. Hoe de beteekenissen samenhangen blijkt uit het Jav. *hadjěng* als Krama en Madya van *hadép* en *harép*. — De uitgang *épen* beantwoordt aan Jav. *akěn*, Mal. *akan*, Tobasch *hon*, enz., met overgang van *k* in *p*. Waarom de *p* hier niet in *f* is veranderd, weet ik niet te verklaren; op het feit kom ik later terug. De *é* in *épen* houd ik voor Umlaut, ontstaat door eene later weër verdofte *i* in de slotlettergreep; *épen* wijst dus op een ouder *apin* (*akin*), dat ook aan 't Jav. *ake* ten grondslag schijnt te liggen. Het suffix *ën* in *adoffën* is te vergelijken met de bekende MP. suffixen *an* en *ën*, die

1) Ter loops zij opgemerkt dat *ijen mani*, eigenlijk „vischolie”, niet zooals in de Beiträge van von der Gabelentz en Meyer, N°. 267, te lezen staat „Thrane” beteekent, maar „Thran”.

meermalen in elkaar overgaan en dus moeielijk te onderscheiden zijn.

Afer, kalk. Vgl. Mal. *kapur*, Burusch *ahul*, Ambonsch *kapu*, gew. *hau*, Jav. *apu*, oud *hapu* of *apû*, uit een nog ouder *hapu^c* of *apu^c*. Bij dit merkwaardige woord ziet men dat Mf., Mal. en Burusch ten opzichte van de sluitletter overeenstemmen; dat daarentegen ten opzichte van de beginletter één tongval van 't Ambonsch en 't Mal. samengaan. Al de opgegeven vormen zijn, wat den uitgang betreft, volkomen overeenkomstig de regelen die voor elke der aangehaalde talen gelden, doch de dubbelvorm van 't begin des woords is nog niet onder vaste regelen te brengen ¹⁾.

Aflo, damp, nevel. Vgl. Tag. *apaya*. Tegen den regel vinden we hier eene *a* aan 't einde bewaard, hoewel verzwakt tot *o*; hetzelfde verschijnsel zullen wij vaker aantreffen.

Ai, hout, Sumbasch *ai*, hout; Ambonsch *ai*, boom, hout. *Ai* schijnt een overoude bijvorm van *kai* (Sundaneesch) te wezen, te vergelijken met het zoeven behandelde *apû* naast *kapur*; een nog vollere vorm dan *kai* is Mal., Jav. en Makass. *kayu*, waarvan 't Tag. *kahui* een omzetting schijnt te wezen, en dat in 't Bugin. wederom zonder *k* als *aju* voorkomt.

Ai-bon, boomvrucht. Samengesteld uit *ai*, dat dus niet alleen „hout”, maar ook „boom” moet beteekend hebben, en *bon*, vrucht. De volgorde der leden eener samenstelling is in 't Mf. dezelfde als die welke in 't Burusch, Rottineesch, Timoreesch, Soloreesch en de Ambonsche tongvallen wordt in acht genomen. Bijv. Burusch *hoho'n-wai'n*, borstwater (melk), terwijl de Maleier verkiest te zeggen *ajr-susu*; *ulu'n-walan*, hoofdhaar; Solor. *wai-matan*, water-oog (bron), Rottin. *oeh-mata*,

1) Typisch ten opzichte van 't weglaten eener *k* aan 't begin is 't Bugineesch, hoezeer het anders volstrekt geen afkeer heeft van dien klank (zie de voorbeelden bij Matthes Boeg. Spr. bl. 86 en 49). Hetzelfde verschijnsel dat verwante woorden met of zonder eene *k* aan 't begin voorkomen, vindt men in de Arische talen, bijv. Skr. *asthi*, Grieksch *ἄστυον*, Lat. *os*, doch Slavisch *kosti*; Lat. *amor*, doch Skr. *kāma*; Germ. *aheel*, Holl. *oksel*, doch Skr. *kaksha*.

Timor. *oi-matan*, doch Mal. *mata-ajr*. Voorbeelden uit het Ambonsch geeft van Hoëvell t. a. p. bl. 15.

Air, scheren, Ambonsch *eri*, gew. *keli*. De *i* is afgevallen, na eerst epenthese in de voorgaande lettergreep bewerkt te hebben, op de wijze van 't Grieksche *σπειρω* voor *σπεριω*, e. dgl. Zeer ontwikkeld is de epenthese, gelijk men weet, in 't Baktrisch, bijv. in *airyana* voor *aryana*; alsmede in 't Iersch. In 't Mf. is ze ook alles behalve zeldzaam.

Ambafen, plank, Key-eil. *fofan*, Mal. *papan*, Burusch *haha* (uit *fafan*, dit uit *papan*), Maori *papa* (voor *papan*). De voorslag *am* heeft zijn tegenhanger in *ëmban*, dat in de taal der Key-eil. naast *fofan* gebruikelijk is; vergelijk ook Mal. *ampat* = Jav. *pat*.

Amek, vatten, Jav. *amek* en *amet*; grondv. *pek* en *pet*.

Andândi of *ândândi*, voorhoofd, Fidjisch *yadre*.

Andum, binnenkomen. Uit prefix *an* = Jav., Sund. *ang*, Mak., Bug. *ng*, en *rum*, dat na een neusklank *d* wordt. Het is moeielijk te beslissen of *rum* (*dum*) het Segaarsch-Papoesch *ruma*, huis, Ambonsch *luma*, Mal. *rumah*, enz. is dan wel Daj. *dumah*, komen, Bulusch *luma*. Het doet ook weinig ter zake, daar ook in andere talen, bijv. de Arische, *wiç* enz. „ingaan” en „huis” beteekent.

Anënek, inklemmen. Dit heeft tot grondwoord *ënek*, dat met de zeer gewone verandering van *t* in *k* aan 't Jav. *ënet* beantwoordt; *an* is het suffix *ang*, zoodat *anënek* volkomen met het Jav. *angënet* overeenkomt. Van 't grondw. *ënet* is verder afgeleid Bul. *pënet*, *mahapënet*, dicht doen; Tag. *pinid*.

Aniëf, spuwen. Vgl. Jav. *angidu* en *ilër*. Het Mf. heeft meermalen *n*, waar 't Jav. eene *d* vertoont, o. a. in *knik*, weinig, Jav. *këdik*, doch Madureesch *kënek*. In een ander Papoesch dialect, het Segaarsch, vervangt eene *n* zelfs gewoonlijk eene *d*, *r*, *l*, en zelfs eene dentale *d* van 't Jav.; bijv. *noa*, Oninsch *nuwa*, twee = Mal. *dua* (d. i. *dua*), Kawi *rwa*; *nonin*, blad, = Kawi *ron* (*don*, *ron-don*), Mal. *dáun*;

nima, ook Oninsch, = Jav. en Mal. *lima*; *taniga*, oor, = Tag., Bul. *talinga*; *unan* = Jav. *udan*, enz. Er kan dus geen bezwaar bestaan tegen de gelijkstelling van *ině*, verdoft uit *inu*, en Jav. *idu* of *ilěr*, Mal. *liur*. Nadere verklaring vereischt de sluitende *f*. Zulk eene *f* treffen we soms aan in gevallen waar ze niet tot den wortel van 't woord kan behooren en steeds in werkwoorden; bijv. in *kiukf*, uitwisschen; in *seer-f*, zoeken, naast *seer*, vangen. Ik gis dus dat die *f* het overblijfsel is van een formatief of van eën richting aanduidend achtervoegsel, identisch met het Fidjische *va*, bijv. in *lako-va* e. dgl.

Anrija, dezelfde. Uit *an* (= *ang*); *diri* (Mal. „zelf”) en voornaamw. 3de pers. *ja*. *Aniriya* kan voor *andirija* staan blijkens *anarem*, bruidsgeschenk, van *darem*, bruidegom of bruid.

Antimbaboi, krokodil. Het laatste gedeelte van dit woord *boi* of *baboi*, komt overeen met Kawi *wuaya*, Mal. *buwaya*, Tag. *buaya*, Jav. *bâyâ*, Daj. *badja*, Mahaga *vua*, enz.

Apop, vlinder, Ambonsch *hoha* (uit *popa*), naverwant met gew. Ambonsch *kopo-kopo*, Mal. en Jav. *kupu*, enz. Vgl. ook Bulusch *ali-popo*.

Ariaun, geneesmiddel. De oorspronkelijke beteekenis moet „bladeren” geweest zijn, want het woord is baarblijkelijk hetzelfde als Mal. *dáun*, Kawi *ron* (ook *ruan*), enz. De *r* is gemouilleerd; de *a* aan 't begin zou een voorslag kunnen zijn, die vóór de *r* sporadisch in ettelijke talen voorkomt; misschien evenwel is het een overblijfsel van een partikel, en wel van dat, hetwelk in 't Bulusch *a* (*an*, *am*, *ang*) luidt. In dit laatste geval zou *ariaun* een meervoud of collectief zijn, dus bladeren, als „geneesmiddelen” ¹⁾ beteekenen.

Aro, de voormiddag. Daj. *andau*, Tag. *adau*, Bulusch *ěndo*, Sang. *ěllo*, de dag.

1) Voor 't gebruik van *a* zie Niemann, Bijdragen tot de kennis der Alfoersche taal, 90.

Attaruwa, ster. Hierin vertoont zich op verrassende wijze het Formosaansche *ata-talingèi*, wat het eerste gedeelte betreft.

Aweab, hol, spelonk, Daj. *uap*, Marquesas-eil. *ua*. *We*, beter *wi*, stelt eene gemouilleerde *w* voor.

Babia, beneden; ook *iri wabia*. *Wabia* is één met Sumbasch *wawa*, *sa wawa*, beneden; Mal. *bawah* enz. *Bi* is wederom een voorbeeld van mouilleering; de *b* als beginletter in *babia* heeft vermoedelijk haar ontstaan te danken aan een afgevallen voorzetsel, bijv. *in*; immers in *'wabia* zou *im babia* worden, waaruit licht *mbabia*, en eindelijk *babia* ontstaan kon. *Iri* = Kawi *iri*, bijvorm van *ri*, Mal. *di*; *iri wabia* is dus letterlijk Mal. *di bawah*. Het behoud van de *a* aan 't einde is wellicht toe te schrijven aan den Wisarga, die oorspronkelijk het woord sloot, gelijk uit het Mal. blijkt.

Babo, of, met mouilleering: **biabo**, nieuw, jong, Kawi *wāhu*, recent, versch, nieuw, jong (geboren); Tag. *bāgo*, Ibanag *bagú*, versch, nieuw; Bataksch *im-baru*, nieuw ¹⁾; Mal. *bharu*; Fidji *vou*; Maori *hou*; in eenigszins gewijzigde beteekenis Jav. *wahu*, *mahu*. Eene afleiding is Daj. *awau* in *anak awau*, pasgeboren kind.

Barik, 't westen, Mal. en Daj. *barat*, Ambonsch *halato*, Bul. *awahat*, Ibanag *abagak*, enz. De *i* in de laatste lettergreep zal wel een hollandisme des schrijvers zijn, die *ék* meende uit te drukken.

Bati, vriend, makker, Jav. *batih*, lid van 't huisgezin; Fidji *wati*, gade; Tag. *kabati*, makker.

Bé, aan (voorzetsel), schijnt onderscheiden te zijn van *be* (prefix), bijv. in *be-kiki*, vijlen; *be-namun*, tooveren; *be-niaki*, schuldig zijn, e. dgl. Het prefix komt in beteekenis overeen met twee onderling naverwante prefixen die luiden: Daj. *ba*, Mal. *bar*, *ba*, Tag., Bis., Iban. *mag* en *ma*, Mongondousch *mo*, Kawi *mā* (verouderd) en *ma*, Sang. *me'* en *ma*, Bat. *mor* en *ma*, en zal

1) Deze vorm leidt tot het vermoeden dat de vorm *biabo* zijn ontstaan te danken heeft aan een ouder *im-babo*, met overspronging der *i* in de volgende lettergreep.

dus ook wel etymologisch aan Daj. *ba* beantwoorden. Of *bé* slechts eene gewijzigde uitspraak is van *be*, is niet licht uit te maken. Ik vermoed dat de praepositie *bé* etymologisch hetzelfde woord is als 't Bulusch *wiya*, aan, terwijl het samengestelde prefix *béfa*, dat met *befa* afwisselt, het zooeven bedoelde *be*, in functie = Kawi *ma* bevat. Hoe het zij, de wijze waarop 't Mf. zich van *bé* en *be* bedient, is volkomen Maleisch Polynesisch.

Be-bo, omhoog. Vgl. Bulusch *wawo*, op; Philippijnsch *babau*, Ambonsch *babo*, gew. *haha* ¹⁾, enz. Tot denzelfden stam behoort Daj. *ambo*, boven; Jav. *ambo*, opgehaald; *angambo*, optrekken. Als voorzetsel bezigt het Mf. *bo*, op, dat ik ontstaan acht uit *baw*, dit uit *barwo*.

Be-bon, vruchtbaar. Daar *bon* vrucht beteekent, is het duidelijk dat *be* hier dezelfde functie heeft als *ba* in 't Daj., *ma* in 't Kawi, *ba*, *bar* in 't Maleisch.

Be-snok, **be-isna**, **be-kiki**, en eene menigte andere met het prefix *be* voorziene werkwoorden zal ik voorbijgaan, daar ik de grondwoorden te hunner plaatse zal behandelen. Alleen zij opgemerkt dat men in plaats van *be-isna* zou mogen verwachten *ber-isna*, indien 't prefix *be* geheel beantwoordde aan Bataksch *mor*, Mal. *bar*, Ibanag *mag*. De afwezigheid der *r* leidt dus tot de onderstelling dat *be* eigenlijk vormelijk met Bat. *ma*, Iban., Tag., Bis., Jav. *ma*, Mal. *ba* gelijk te stellen is.

Bejen, varken. Dit woord, hoewel ook in 't Papoesch van Koviay bestaande in de vormen *boi* en *wembe*, schijnt niet inheemsch, daar de slotlettergreep *en* niet uit het Mf. verklaard kan worden en vermoedelijk een soort lidwoord is, gelijk *llo*, enz. in 't Ambonsch, *ra* in 't Ceramsch. Het woord luidt in 't Mal. *babi*, Daj. *bawoi*, Tag. *babuy*, Ceramsch *bô* en *bu-ra*, Sumbasch *wee*.

1) Vgl. van der Tuuk's opmerkingen in Bataksch leesboek IV, 174.

Be-pur, daarna; **bepuri**, nazaat. Van denzelfden stam als Kawi *wuri*, Jav. *huri*, achter; Bulusch *muri*, daarna; Maori *uri*, achtergebleven spoor (in 't Kawi *wuryan*); *muri*, achter; *amuri*, hierna.

Be-pon, in den beginne, eertijds; de eerste. *Pon* = Kawi *puhun*, begin; Bulusch en Seasch *puuna*, aleer; Ponosakansch en Tag. *muna*; Tag *naüna*, enz. Hetzelfde woord als Kawi *puhun* is Mal. *pühun*, stam; ten bewijze strekken de verschillende beteekenissen van *wit* in 't Jav. Verwant met *puhun* is Jav. *rumuhun*, alsook Kawi *ngüni*, d. i. *ng* + *ün* (samengetrokken uit *uhun*) en *i*.

Besso, hoeveelheid. In 't Papoesch van Segaar is *wessa-fa*, hoe. Daaruit is op te maken dat *besso* eigenlijk hetzelfde is als Bulusch *wissa*, welke?

Be-wâr, vloeibaar. Uit *be* = Daj. *ba*, en *wâr*, water; vgl. dit laatste.

Bië, goed. Ambonsch *mae*, Mal. *baik*, Maori *pai*; in gewijzigde beteekenis heeft het Jav. *bahe*, waarmede men Jav. *sahe* vergelijke.

Bin, vrouw. Ontstaan uit *bini*, MP. grondv. *wini* of *winai*, Mal. *bini*, Sumbasch *kawini*, Burusch *finä*, Maori *wahine* (voor *wavine*, dit voor *wawine*, een gereduplicateerde vorm).

Bikwâr, oud, versleten. *Kwâr* = Ambonsch *tawari*, versleten; *k* staat, gelijk reeds vroeger opgemerkt, in 't Mf. dikwijls voor *t*.

Bur, verdwijnen, zich verwijderen. Kawi *mör*, stamvorm *wör*; vgl. Roorda's Handwoordenboek i. v. *wur*.

Bôr, veel. Sesake *mbula*, Maramasiki *mora*, veel; Jav. *murah*, overvloedig; enz.

1. **Bon**, vrucht; Burusch *fuan*; in 't Burusch vervangt *f* de plaats van eene oorspronkelijke *w* (Mal *b*), bijv. *fenna* = Kawi *wanwa*, Mal. *banûa*, enz. Vergelijkt men Kawi *wuah*, Jav. *woh*, Mal. *buwah*, vrucht, dan zou men geneigd zijn *bon*, *fuan* te houden voor een verkorten vorm voor Kawi

wrahan, Jav. *wohan*; een vorm die m. i. ook in 't Kawi *kubwan*, Jav. *këbon*, tuin, teruggevonden wordt. Vgl. de verhouding tusschen Kawi *lyan*, Jav. *liyan*, met *a-lih*, *kalih*, enz., waar *lih* en *li* als variëteiten van één en denzelfden wortel voorkomen.

2. **Bon**, berg. Vgl. Samoa *maunga*, berg; Hawai *mauna*.

Brawën, goud; Bug. *ulawëng*, Ibanag *bularwan*, Bicol *bolarwan*, Sangirsch *bulaeng*, *buraeng*, Mak. *bulaeng*, Ambonsch *halawan*, *hulawan*, hetwelk uit *walawan* of *wëlawan* ontstaan is, evenals bijv. *hulan*, maan, uit *wulan*. De stamvorm is bewaard in 't Daj. *bulau*; Tag. in den zin van „rossig”.

Bruër, **brûr**, 't noorden. *Ruër*, *rûr* = Kawi *luar*, bijvorm *lor*, Jav. *lor*, 't noorden. Dit woord is eigenlijk slechts eene variëteit van Kawi *lod*, Bul. *lauër*, Mal. *lâut*, zee; Bis. *i-lauod*, zeewaarts. De *b* zal wel niets anders wezen dan 't voorzetsel *bë*.

Daim (juister *daim*), blad. Bijvormen hiervan zijn *raim*, *râm*. Gewoonlijk blijft de *d* slechts na een neusklank behouden, en zegt men dus *nandaim*, betelblad, doch wegens het geringe verschil in uitspraak tusschen *d* en *r* is het verklaarbaar dat men ook elders de *d* in plaats van de meer regelmatige *r* aantreft; zoo bijv. staat *dui* naast *su-ru*. *Raim* (*daim*) staat voor *râmi*, met de gewone epenthese, die in den vorm *râm* ontbreekt; *râmi* is = Bulusch *rani*, blad. Wij hebben hier dus een ander voorbeeld van de onderlinge verwisseling der nasalen. In 't algemeen heeft 't Mf. eene voorliefde voor de *m*, die meermalen zoowel de *n* als de *ng* vervangt. Het Papoesch van Segaar, dat zoo dikwijls de *d*, *r* en *d* door eene *n* vervangt, heeft *nonin*, waarin de sluitende *n* vermoedelijk een soort artikel, en in allen gevallen een toevoegsel is, ons herinnerende aan *en* in Mf. *bejen* 1).

Dimek, nat, vochtig. Jav. *djémek*.

1) De *o* in Seg. *nonin* wijst op een ouder *noani*, te vergelijken met Kawi *roan* naast *ron* (voor *raun* = Mal. *dâun*).

Dobbo of **tobbo**, haai. Vgl. Tongasch *tofoa*, walvisch.

Domes, zweeten; verwant met Jav. *umës*, vochtig, als ook met Daj. *gëmës*, vochtig, en Jav. *rëmbës*, zijpeling, lek.

Ejek, **êk**, klimmen. Van denzelfden stam als Ibanag *unek*, Mal. en Daj. *naik*, O. Jav. *panek*, N. Jav. *penek*, Bulusch *mënek*, Mongondousch *moponik*, enz.

Ew, vullen, Jav. *ewuh*, vol. De *u* met sluitenden *Wi*-sarga is weg gevallen, gelijk o. a. ook in *samfur*, tien, *sampuluh*. De causatieve beteekenis „vullen” is ietwat zonderling en lijkt verdacht; *ëw* zal wel eenvoudig met „vol (zijn)” te vertalen wezen.

Embërob, oorlog. *Bërob* = Jav. *bërubuh*, algemeen gevecht; waarvan Kawi *makabarubuh*, slaags raken; Jav. *ambërubuh*, neërvellen; enz. Volgens de regelen der Jav. spraakkunst zou *embërob*, d. i. vormelijk Jav. *ambërubuh*, een werkwoord, en geen substantief wezen, doch die regelen zijn niet van toepassing op de Oostelijk-Polynesische talen, evenmin als op het Ibanag, waar 't prefix *ang* (enz.) substantieven vormt, zoodat bijv. *anugut* een substantief is, hoewel het vormelijk met het verbale O. en N. Jav. *anurut* identisch is.

Enëf, slapen. Maori *inep*, slapen; Jav. *inëp*, overnachten.

Fa, prefix = MP. *pa*. Bijv. in *fân* (d. i. *pa-kan-i*); *fa-rbian* (q. v.), en andere.

Fâs, schrijven, teekenen } *Fâs* houd ik voor ontstaan uit
Fafâs, bont } *fasik*, en dit uit *fatik*, want
 het is een vaste regel in 't Mf. dat *ti* overgaat in *si*, gelijk in 't Grieksch en 't Ibanag ¹⁾. *Fasik* nu is *mut. mut.* Bulusch *pantik*, en verwant met Jav. *batik* en *patik*, Bis. *patik*. Dat de sluitende *k* benevens den voorafgaanden klinker is afgeworpen, laat zich verklaren uit de eigenaardige uitspraak der sluitende *k*, die, zooals men weet, half opgeslokt wordt, en uit de omstandigheid dat het accent op het prefix valt.

1) Zie de Cuevas, *Arte nuevo de la lengua Ybanag* § 22.

Fās, rijst. Dit woord, Kawi *wraas*, Mal. *béras*, Tag. *bigas*, enz. is hoogstwaarschijnlijk niet Mafoorsch, daar eene *w* (Mal. *b*) in 't *Mf.* niet in *f* overgaat; vgl. bijv. *bon* en *měnu*, *mangun*,

Fa-mangôr of **fa-mangôr**, versiersel. Uit pref. *fa*, waarvan *fa* een gemouilleerde bijvorm schijnt te wezen, of mogelijk-kerwijze ontstaan is uit een ouder *i-fa*, en *mangôr* = Jav. *mangun*, fatsoeneeren, opknappen; subst. *pamangun*. De vervanging van den neusklank *n* of *ng* door *r* heeft niets bevreemdends, daar het omgekeerde meermalen plaats heeft. Een ander voorbeeld levert *kanôr*, waarzegger, toovenaar, dat uit *tanong* of *tandong* moet ontstaan zijn, blijkens Mal. *tānung*, Jav. *těnung*, Bataksch *tandung*. Een ander voorbeeld zien wij in:

Famfaběr, woordenstrijd, twist. De stamvorm *faber* = Jav. *paběn*, Krama van *padu*.

Fa-rbian, verkoopen. Het naverwante Arfaksch *fa-brian* toont dat *fa-rbian* omgezet is uit *fa-brian*. *Bri* is Kawi *wli*, Mal. *běli*, Tag. en Daj. *bili*, Malag. *vidy*, Fidji *voli*, enz. Het prefix *fa*, dat meestal een factitief vormt, dient om in *fa-rbian* het begrip van „verkoopen” in tegenstelling tot „koopen” uit te drukken. Op overeenkomstige wijze beteekent in 't Fidji het causatieve *voli-taka* „verkoopen,” doch het eenvoudige *voli*, „koopen.” Daarentegen is Tag. *mili*, koopen, maar *magbili*, verkoopen. Vormelijk zou aan *fabrian* beantwoorden een Kawi *pa-wěli-an* of *pa-wěli-ani*, hoewel dit laatste slechts in den imperatief als werkw. vorm zou kunnen optreden. Het Arfaksche *fabriān* heeft bepaald eenen gerekten klinker vóór de *n*; moet dus aan 't slot een vokaal verloren hebben.

Fa-riān, verhuizen. Hiermede is te vergelijken zoowel Jav. *ngalih*, *ngalihi*, *ngělihi*, verhuizen, als Kawi *lyan*, ander, enz. Vermits *alih*, *lih* en *li* varieteiten zijn van één en denzelfden wortel, is het vooralsnog moeielijk uit te maken, of men *fariān* onmiddellijk bij *lih* dan wel bij *li* brengen moet.

Als oudere vorm is te beschouwen *fariani*, eig. „verhuizen naar,” gelijk Jav. *ngélihi*, in den conjunctief *nglihana*.

Fa-rik, vuur aanleggen. *Rik* uit *rikít*; de *k* moest uitvallen, en de sluitende *t* is in *k* overgegaan, gelijk in *barék*. Het is Bulusch *rikét*, waarvan *rikéttan*, wordt gebrand; *rumikét*, vuur aanmaken; Tag. *dikit*; Daj. *djakít*, aangestoken.

Far-mun, vechten. Zie **mun**. Het prefix *far* = Mal. *par*, Philippijnsch *pag*.

Faro en **maro**, aan, tot. *Faro* = Kawi en Jav. *para*; *maro* = Kawi *mara*, en, met volgend voorzetsel *i*, *mare*; Jav. *marang* en *mring* (Kawi *mareng*, d. i. *mara* + *i* + lidwoord *ng*). Wat de reden is dat de eindklinker bewaard is, hoewel verzwakt tot *o*, kan ik niet zeggen; wellicht volgde er oorspronkelijk eene *i* of andere partikel op.

Fasis, stilte. Uit *fa* en *sis*, Jav. *tis*, stil. Het is boven reeds opgemerkt dat *ti* in 't *Mf. si* wordt.

Fa-sna, aantoonen. Zie **isna**.

Fau, weten, verstaan, kennen. Dit woord is zonder twijfel verwant met ettelijke MP. woordstammen die eene tot nog toe onverklaarbare afwisseling in de beginletter vertoonen: Jav. *bahu* in *binahu*; *gahu* in *ginahu*, en *sahu* in *sinahu*, leeren, zich oefenen. *Binahu*, *ginahu* en *sinahu* worden alle als stamwoorden behandeld, waaruit men mag opmaken dat ze zeer oud zijn. Eene vierde variëteit is Mal. *tahu*, weten, Bulusch *ma-tau*, kennen, Daj. *tau*, kunnen, Maori *ma-tau*, wijs; weten, verstaan; en als vijfde mogen we *Mf. fau* beschouwen, want volgens den regel zou hieraan een MP. *pahu* beantwoorden. Het is te gewaagd hierin een onregelmatigen klankovergang te zien, en *fau* onmiddellijk te vereenzelvigen met Jav. *bahu*, of wel *bahud*, bedreven, hoewel de *Mf. causatiefvorm faunépen* zou kunnen aangehaald worden ter staving van 't vermoeden dat naast *fau* een *faun* = *faud* (Jav. *bahud*) bestaan heeft. Hoe het zij, aan de verwantschap van *fau* met al de opgenoemde stammen is niet te twijfelen, en het

verdient nog opgemerkt te worden dat *fau* niet alleen den zin van 't Mal. *tahu*, maar ook dien van 't Jav. *tahu*, namelijk dien van „gewoon” heeft; *fau rapé*, ongewoon, niet gewend. Eindelijk zij nog opgemerkt dat Jav. *bahu* (*binahu*) eigenlijk niets anders is dan 't welbekende Mal. *báu*, reuk; en zoo verklaart zich van zelf hoe Mal. *sěbáu* kan heeten „gewend, zich gewinnen,” dus z. v. a. Jav. *tahu*, en dat in 't Daj. *bau* niet „reuk,” maar „gezicht” beteekent. Dat ook in andere taalfamiliën de begrippen „ruiken” en „leeren kennen”, „weten” verwant zijn, blijkt o. a. uit vergelijking van Baktrisch *baodha*, reuk, *baodhaité*, rieken; *búidhyaité*, merken, bespeuren; Skr. *budhyate*, merken, bespeuren; *buddhi*, verstand, begrip; *bodha*, inzicht; en doortrekking met geur; enz.

Fés, binden, vastmaken, hechten. Burusch *ěmsi*, vereenigen,” passief: *i-psia*, vereend; Maori *apiti* (voor *apisi*), vereenigen; passief *apitia*. Het grondw. is *si*, één; *fés* staat dus voor *fesi*, en dit voor *fěsi*, of *fisi*.

Fios, nauw. Uit een ouder *fěsu*, gelijk *kior* uit *tělu*. Het is dus verwant, maar niet volkomen identisch met Bulusch *pěsět*, eng; *mahapěsět*, verengen; voor identisch houd ik het Jav. *pěsu*, *měsu*, zich inspannen, bedwingen, al is de beteekenis eenigszins gewijzigd. Vermoedelijk hangt dit Jav. *pěsu* niet slechts samen met Bul. *pěsět*, maar ook met Jav. *suh*, hoepel; doch ik laat dit daar.

Fiasěn, persen. Dit herinnert aan Bulusch *pěsut* in *mahapěsut*, persen, alsook aan *fios* en de daarmede vergeleken woorden, doch zoolang men niet den ouderen vorm waaruit *fiasěn* ontstaan is, op bevredigende wijze kan herstellen, is 't raadzaam het bij deze aanwijzing te laten.

Fnok, **fnoběk**, toeleggen, bijpassen. **Fnok** is in hoofdzaak onmiskenbaar = Mal. en Jav. *pěnuh*, vol, Salawati *von*, Bauro *honu*. Zoowel in deze vormen, als in 't Papoesch van Ansoes, dat met zonderlinge klankverwisseling *donu* zegt, komt geen sluitende *k* voor; ik weet die ook niet te verklaren, tenzij

fnok eene verhaspeling is van *fnobëk*. Dit is eene samen-koppeling van twee woorden, beide „vol” uitdrukkende; *fno* = *pënuh*, en Kawi *wëki* of de Jav. stam *bëk*, in *ibëk*, *kebëk*, vol. Juist op dezelfde wijze zegt men in 't O. Jav. *pënuh wëki*, stopvol; *Bhārata Yuddha* 114.

Fninës, kijker; als werkw. mikken. *Fn* is het bekende MP. prefix *pang*, *pëng*; *inës* staat voor *inësi* wegens den bekenden regel omtrent de eindklinkers, en *si* is de regelmatige Mf. vorm voor *ti*. *Fninës* is dus vormelijk = Jav. *pang-ingët-i*; in zin = *angingëti*, met aandacht bekijken, van stam *ingët*; voor Mf. *fninës* (uit *pangingëti*) zou het Kawi en dichtertlijk Jav. *mangingëti* als werkw. hebben; als substantief, met vereischte verwisseling van *i* met *an*, is een *pangingë-tan* denkbaar, ofschoon mij onbekend; vgl. wat de wijze van afleiding aangaat, 't Jav. *panutan*, *panëmbahan*.

Fôb, 't hoofd bedekken. Uit pref. *fa* en *ob*, Jav. *ahub*, Kawi *hëb*, beschutting, inzonderheid tegen de zon.

1. **Fôr**, vuur. Uit *fora* of *fura*; vgl. omtrent den gerekten klinker het boven bij *fik* opgemerkte. Maori *mapura*, vuur; zeker wel hetzelfde in oorsprong als Mongond. *mopura*, rood, Tag., Bis. *mapula*. Ook andere Papoesche dialecten bezitten dezelfde uitdrukking; Koviay *i-woro*, Mairassi *woor*; daarentegen Segaar *jafi* = Mal. *api*, enz.

2. **Fôr**, vangen, grijpen. Maori *puri*, wegnemen.

Frâr, loopen, vluchten. Daar we weten dat er een klinker aan 't einde afgevallen is, maar niet welke klinker, is het onzeker tot welke varieteit van den wortel voor „loopen, vluchten” *râr* behoort. Met behulp van 't Papoesch van Koviay, dat *braru* heeft, komen wij tot de overtuiging dat *râr* voor *raru* staat, dus aan Jav. *ladju*, verwant zoowel met *layu* als met Mal. *lari*, beantwoordt. Op de Key-eilanden luidt de vorm inderdaad *bë-rari*, dat nagenoeg letterlijk = Mal. *bër-lari* is. **Frâr** is dus vormelijk gelijk te stellen met een Jav. *paladju*, terwijl men mag aannemen dat er gewestelijke

bijvormen bestonden die aan een MP. *palayu*, *palari* beantwoordden. — Van hetzelfde *râr* is afgeleid *mbrâr*, koers, richting. De *b* wordt tusschen *m* en *r* regelmatig ingeschoven. Het gebruik van *m* (*mě*, *ma*) tot vorming van min of meer afgetrokken substantieven is in de westelijke MP. talen zeer zeldzaam, minder echter in de oostelijke. Zoo bijv. is Malag. *masina*, Mal. *masin* „zout” (adj.), doch Fidji *masima* „zout, sal;” Bulusch *mareo*, dorst. In 't Maori troffen we *mapura*, vuur, aan; dit zou intusschen oorspronkelijk een adjectief kunnen geweest zijn, waarvoor 't Mongondousch *mopura* pleit.

Frôk, bespringen. Uit *f* = *fa*, en *rok*, wellicht = Jav. *rok*, het zich storten op.

Frôn, ontginnen. *Rôn*, samengetrokken uit *rohon*, Jav. *ruhun*, waarvan *rumuhun*, eerst, vroeger. Mogelijk is eene *i* aan 't einde weggevallen, en dan ware *frôn* te vergelijken met Jav. *angruhuni* voorkomen.

Ifnurëp, duisternis. Dit strijdt met hetgeen in het Holl. Noef. woordenboek wordt opgegeven; daar dient *ifnurëp* tot vertolking van „donker” en *fnurëp* van „duister, donker (verborgen).” Voorshands betwijfel ik, of hetzij *fnurëp* of *ifnurëp* ooit een adjectief kan wezen; de vorming van 't woord is al te duidelijk die van een zoogenaamd denominatief met prefix *pang*, enz. Vormelijk zou, behoudens de *p*, in wier plaats men eene *f* verwachten zou, *fnurep* gelijkstaan met een denkbaar Jav. *panurup*, het ondergaan der zon, 't duister worden. Vgl. hieronder **jurëf**. *I* is een voorvoegsel welks waarde wij nog niet weten te bepalen; vgl. het boven opgemerkte bij *fa-mangor*.

Ijër, waaien. Vgl. Jav. *idid*, *midid*, waaien. Het Kawi zegt *idi*, en dit wijst op een ouderen vorm *idir*, of althans op een oorspronkelijken MP. sluitmedeklinker, die groote verwantschap had met de *r*. Vgl. ook Jav. *ilir*.

Imnasu, bezwijmen (?). De opgegeven beteekenis lijkt verdacht, daar *mnasu*, hetwelk niets anders is dan eene ge-

wijzigde uitspraak van *imnasu*, door van Hasselt zelven vertolkt wordt met „ademen”. De zaak zal wel deze zijn dat *mnasu*, *imnasu* zoowel „ademen”, als „hijgen” beteekent. Het stamwoord is *asu*, Samoa *asu*, ademtocht; Tahiti en Hawai *aho*; verwant is Jav. *angsur*, hijgen. *Mn* is verzwakt uit *mang*; *i* in *imnasu* en dgl. is een voorslag die zich ontwikkeld heeft, nadat *mang* in *mëng* en eindelijk *mng*, *mn* was overgegaan. Wat hier gezegd is, geldt voor alle gevallen waar *mn-* met *imn-* afwisselt; o. a. in 't nu volgende:

Imnis, **manis**, voldoende. Het grondw. is *wis*, Jav. *wis*, *wus*, Bulusch *awës*, genoeg; Mal. *habis*, enz. Daar *mn* MP. *mang* is, moet *mnis* voor *mnisi* staan, hetgeen letterlijk Jav. (*m*)*angwissi*, afdoende, is ¹⁾.

In-banio-ri, schoonmoeder. Vergelijkt men dit met *mambanio-ri*, schoonvader, en bedenkt men dat *mami* „mijn vader” beteekent, dan mag men het gevolg trekken dat *in* het welbekende MP. *ina*, moeder, is. Vgl. *sna-ri*.

Inëm, drinken. MP. *inum*. In andere Papoesche dialecten keert hetzelfde woord terug; Onin *ninun* (voor *anginum*), Koviay *ma-inu* (voor *manginum*). Zij die het bewezen achten dat de Papoesche talen niet met de Maleisch-Polynesische verwant zijn, moeten dus tevens aannemen dat de Papoes hun woorden voor eten en drinken, voor vuur en water, en dergelijke allereenvoudigste begrippen meer, van elders ontleend hebben, en wel na onderlinge afspraak, want anders zou er niet zulk een eenstemmigheid onder de dialecten heerschen.

Isla, wezen of zijn. Formosaansch *ma-sea*.

Isna, licht, daglicht. Er zijn verscheidene woorden die zekere verwantschap met *sna* vertoonen; het dichtste er bij staat Balin. *sënah*, Tag. en Ibanag *sinág*; vgl. ook Bisaya

1) Wat de uitstooting der *w* in *mnis* aangaat, vergelijkte men 't Jav. en Kawi *ngelan*, *mangelan*, van *welan*.

sanág, licht, lichtstraal; Jav. *sunar*; Mal. *sinar*, licht; Maori *hahana*, vuurglans. Verwant ook is Kawi *sěnō*, glans, waaruit Jav. *sunu*; Sund. *sěnō*, vuur. De *i* van *isna* behoort niet tot den woordstam, zooals blijkt uit *fa-sna*, duidelijk maken, vertoonen. De klemtoon moet op de laatste lettergreep gerust hebben gelijk in *sěnō* en *sanag*, en dien ten gevolge is de klinker der eerste lettergreep zóó toonloos geworden dat hij ten slotte niet meer gehoord werd.

JĀr, kring. Sundan. en Jav. *ali*, ring. De functie der *j* (*i*) in *jār*, evenals in de straks volgende artikels, is mij onbekend. Is die voorgevoegde *i* (*j*) dezelfde als in *i-woro* van 't Koviay Papeesch, waarvoor Mf. eenvoudig *fōr* heeft? Is het soms een substantiefvormend bestanddeel of soort van lidwoord, en te vergelijken met de *i* (*y*) in Fidji *y-aza*, naam, waarin *aza* = Jav. *aran*, Daj. *aran*, Bantenansch *aren*, is? Opmerkelijk is het dat het substantief „naam” in 't Kawi en Bulusch *ng-aran*, Tag. *ng-alan*, Malag. *ang-ara(n)* is. Vergelijkt men verder Tongasch *ing-oa*, naam, Tahitisch *i-oa*, enz., dan is het duidelijk dat *i* of *ing* eenerzijds, *ng* en *ang* anderzijds formatieven zijn; over den oorsprong en den aard van dat formatief zal ik hier niet verder uitweiden, en mij vergenoegen met het vermoeden uit te spreken dat *i* in *jār* inderdaad met *y* in *yaza*, in functie = *ng* in *ngaran*, overeenkomt.

JĀs, slijpen. Uit *i* en *ās*, voor *asah*, Jav. *asah*, Daj. *asa*, het slijpen; Jav. *ngasah*, Daj. en Bulusch *masa*, slijpen; Bulusch *aāsaān*, slijplank; enz. De *i* (*j*) is mij hier geheel onverklaarbaar, tenzij *jās* een passiefvorm is. Doch volgens van Hasselt bezit het Mf. geen passiefvorm. Het verdient opgemerkt te worden, dat men in 't identische Fidji *yaza*, scherpen, hetzelfde onverklaarde voorvoegsel vindt.

Janēm, vlechten; Jav. *anam*, vlechten; enz. Omtrent de *j* geldt hetzelfde als bij **JĀs**.

Jokěf, **jokf**, **jojěf**, verbergen. *Kěf* is eene verdopte uitspraak van *kuf*, gelijk *inēm* van *inum*; het is de wortel *kup*,

die in 't Jav. in verschillende stammen met de beteekenis van bedekken, verbergen, zich sluiten, voorkomt; bijv. in *ingkup*, zich sluiten; *tungkup*, met de hand bedekken; *kukup* (*kukub*), deksel; *ngukup* (*ngukub*), verbergen. *Okěf* zou voornamelijk aan een Jav. *ukup* of *ungkup* beantwoorden. *Ojěf* moet als een gewestelijke vorm beschouwd worden, waarin zich na de uitstooting der *k* tusschen twee klinkers een *j* ter vermindering van hiaat gevormd heeft.

Juf en **uf**, ademen, blazen. Hierin schijnt de *j* volstrekt zonder beteekenis te wezen, ten minste zoo de vertaling juist is. In *uf* herkent men het stamwoord van 't Balin. *ngupin*, blazen; Bulusch *upi*, toorn; *ma-upi*, woeden. Dat *uf* uit *ufi* ontstaan is, blijkt ten overvloede uit *ufia*, blaas; hier toch bleef de *i* gespaard omdat ze niet aan 't einde stond.

Jorěf, sigarenasch. *Rěf* is identisch met Jav. *rěp*, waarvan *rěm*, *děm* en *rup* varieteiten zijn. Dit blijkt het duidelijkst als men Jav. *sirěp*, uitgebluscht, stil geworden, vergelijkt met *siděm*, *sirěm*, *surěm*, alsook met *surup*, *sěrap*. Daarom mag men Mf. *rěf* feitelijk gelijk stellen ook met Jav. *děm*, waarvan afgeleid zijn *paděm*, uitgedoofd; *aděm*, koud ¹⁾. Mf. *orěf* wijst op eenen versterkten wortelvorm *urěp* (*uděm*), of *urap*, die mij niet bekend is, doch waarvan Bulusch *kurap*, asch, moet afgeleid zijn. De eigenlijke beteekenis van *jurěf* is zonder twijfel „iets uitgedoofds”.

Kadadu, donder. Vgl. Jav. *galudug*, donder; *gěłdğ*, gerommel; Bisaya *dalugdug*, donder. Zoowel *galudug* als *dalugdug* zijn frequentatieven van een wortel *dug*. Als zodanig is ook 't Mf. woord te beschouwen; wisseling van *k* en *g* is zelfs in 't Jav. in sommige gevallen niets ongewoons, en *da* kan licht door assimilatie uit *la* ontstaan zijn. *Ka-*

1) Daar *rěp* = *děm* is, is Krama *asrěp* een wisselvorm van Ngoko *aděm*, behoudens de voorvoeging van *s*, of wil men, *sě*.

dadu(g) is dus een frequentatief, welks oudere vorm *gara-dug* of *karadug* moet geweest zijn.

Kalm, **kam** (beter *kâm*), al; bijv. in **pok kalm**, almachtig. Jav. *kabeh*, Sangirsch *kēbi*, al. De *ai* is ontstaan door epenthese. Vgl. **nakalm**.

Kain, blijven, vertoeven, zitten. Is dit Bulusch *kana*, rusten? *Kana* is niets anders dan 't Jav. *kana*, daar; Kawi *ng-kâna*, daar ter plaatse; vermoedelijk verwant met *hana*, zoodat *kâna* = *ka-(h)ana* zou zijn. Intusschen moet ik opmerken dat *kain* ook verwant zou kunnen zijn met Sang. *kaianēn*, zetel.

Kaka, oom. Vgl. Jav. *kakang* (eigenlijk de vocatief van *kaka*), oudere broeder.

Kanik, jongere broeder of zuster. De *n* vervangt een oudere *nd* of *d*; *anik* is dus Mal. *adik*; Jav. *ari*, Daj. *andi*, enz. De voorgevoegde *ka* houd ik voor hetzelfde als in Bulusch *katuari*, broeder, zuster.

Kanôr, tovenaar. Reeds boven behandeld en als bewijs aangehaald dat de triller wel eens de nasaal vervangt. Overgang van *n* in *l* en omgekeerd komt in verschillende talen voor; in 't Mf., dat geen *l* meer bezit, vervangt de *r* natuurlijk de *l*.

Katum, zak; Jav. *kantung*, Daj. *kantong*, Mal. *kandung*, zak; Fidji *kato*, doos. Dit woord kan ten voorbeeld strekken, dat in 't Mf. de nasalen verwisseld worden.

Kawa-bus, zeeschuim; bevat *bus* = **wus**, q. v.

Kawassa, menschen, volk. Dit woord is waarschijnlijk aan 't Galelareesch ontleend. Ware het inheemsch, dan zou de uitgang onverklaarbaar wezen.

Kénēm, leven. Vgl. Mal. *hidup*, Jav. *hurip*, Sundan. *hirup*, enz. De *n* staat ook hier, op de bekende wijze, voor *d* of *r*, gelijk in *knik* = Jav. *kēdik*; *kanik* = Mal. *adik*, Jav. *ari*. De *ē* is verdoft uit *u*, gelijk in *inēm*, drinken; *jekēf*, van wortel *kup*. Een sporadisch voorbeeld hiervan, en tevens

van verwisseling der lipletters levert zelfs het Jav., dat *ingkēm* naast *ingkup* heeft. *Kēnēm* is dus ontstaan uit *ka + idup*, en moet ook als substantief in gebruik zijn of geweest 'zijn; dat zoo-gevormde woorden als praedicaat kunnen optreden, blijkt uit het Jav. *karsa*.

Kerru (beter *kěru*), steen. Sumbasch *karoa*, rots; *karoa kapu*, kalkrots.

Kes, kloven, splitsen. Bulusch *kese*, gescheurd.

Kěst, hars. Jav. *gětih*, plantensap. De *i* is gespaard gespaard gebleven, dewijl de klemtoon op de laatste lettergreep rustte, gelijk in *osso*, Mal. *ásá*. Een ander voorbeeld dat *k* voor *g* staat, hebben wij in *kadadu* ontmoet.

Kiáběr, **kiawer**, draaien. *Kia* is een gemouilleerde *ka*; *wer* is te vergelijken met Jav. *wěr*, *uwěr*, 't draaien; daarbij behoort ook Jav. *li-wěran*, dwarrelende; Kawi *aliwěr*, in zigzag (gelijk de bliksem); verwant is 't gereduplicateerde *wawar* in *aliwawar*, dwarrelwind. *Běr*, voor *beri*, is eerder te vergelijken met Jav. *wali* (*bali*, *walik*), en *wola-wali*, keer; keeren.

Kiāfsu, krimpen. Dit behoort, m. i. tot denzelfden wortel als **flos** (zie boven). Misschien is er een suffix, bijv. *i*, afgevallen; anders is het opmerkelijk dat de *u* bewaard is.

Kiānes, schreien, weenen. MP. *tangis*, met zeer gewone verwisseling van *t* met *k*, en verder met mouilleering.

Kiawawěr, weérlicht, bliksem. Verwant met Kawi en Jav. *ali-wawar* (zie boven bij *kiáběr*), hoewel de klinker wijst op een verwanten stam *wari* (waaruit *weri*, en eindelijk *wěr*) = Jav. *wali*.

Kiawer, kentering. Hetzelfde woord als **kiawer** boven.

Kiki, vijl. Zie onder **sakiki**.

Kimu, komkommer. Dit is Jav. *timun*, Mal. *katimun*, en blijkbaar overgenomen, al is het dan ook niet onmiddellijk uit het Jav. of Mal., want dan zou de slot-*n* niet ontbreken. Het woord is een bewijs te meer dat het Mf. de *t* door eene *k* vervangt.

Kinsôr, wichelen, waarzeggen. Klaarblijkelijk een gewestelijke bijvorm van 't boven behandelde *kanôr*, en een die het dichtst bij 't Bataksch *tondung* staat; immers de *n* in *kanôr* kan zoowel uit *n*, in Jav. en Mal. *tênung*, *tanung*, als uit *nd* ontstaan zijn, maar *ns* kan niet anders verklaard worden dan als voortgesproten uit *nsj*; *sj* nu vervangt in 't Mf. soms de plaats van *dj* ¹⁾, en *dj* wisselt op MP. gebied met *d*. De *i* in *kinsôr* staat voor een oudere *ɛ*, die in 't Tobasch volgens den regel in *o* is overgegaan.

Kipu, baas. Jav. *ki* = *kyahi*, en MP. *pu*, *mpu*, baas, heer. Wij zien dat de *p* hier niet *f* geworden is. Misschien is dit daaraan te wijten dat uit *mpu* eerst *ppu* gekomen is. Ook in 't Malagasi, dat evenals 't Mf. eene oude *p* in *f* laat overgaan, blijft de *p* in de verbinding *mp* bewaard; bijv. in *tompo*, heer; = Daj. *tẽmpo*, Kawi *tampu* (in *tampu-hawang*). Intusschen wil ik volstrekt de mogelijkheid niet ontkennen dat *kipu* in 't Mf. niet thuis behoort.

Kiro, vloeien. Jav. *ilu*, *kelu*, enz. Wegens 't voorkomen van een klinker in den uitgang, vermoed ik dat *kiro* uit een bijvorm met lange *û*, voor *ur* of *u^c*, ontstaan is. Daarop wijst het Tag. *ilog* en het Jav. zelve, met zijn *ilër*, Mal. *liyur*, vergeleken met *ilu* en *idu*; Makass. *ilorëk* ²⁾).

Knenep, turen, staroogen. Verwant met Jav. *kẽdep*, blik; *kumẽdep*, blikken. *Knenep* zou 't infix *in* kunnen bevatten, zoodat het vormelijk aan een * *kinẽdep* zou beantwoorden. Doch die grammatische vorm laat zich moeielijk met de beteekenis rijmen, en daarom veronderstel ik dat *knenep* door assimilatie ontstaan is uit *kmenep* = Jav. *kumẽdep*. De sluitende *p* in stede van *f* weet ik evenmin te verklaren als in **fnurëp**, **ifnurëp**; zie boven.

1) Bijv. in *sjaran*, duizend. Zelfs indien het woord niet oorspronkelijk Mf. ware, zou de opmerking omtrent den klankovergang niets van hare kracht verliezen.

2) Vgl. van der Taak, Tobasche Spraakkunst, p. 52.

Knik, knikki, weinig, luttel. Jav. *kēdik*, Madur. *kènek*, Daj. *kunik*, *korik*. De beteekenis van het toegevoegde *ki* of *i* is mij onbekend; wellicht is 't hetzelfde element als *i*, dat wij in de telwoorden *sai* en *dui* hebben aangetroffen.

Kob, deksel. *Kob* = Jav. *tup* in *tutup*.

Kobis, koopen. Jav. *tumbas*, Ceramsch *akufas*, koopen.

Kpuri, mijn of zijn grootvader of grootmoeder; *ko-pursi*, onze grootvaders of grootmoeders. Het woord luidt dus eigenlijk *pu*, Ibanag *afu*, Bul. *opo*. In den zin van „Heer, Eerwaarde” is *pu*, *mpu*, *ampu* (vgl. de verhouding van O. en N. J. *pat*, vier, tot Mal. *ampat*) algemeen MP. Het voorvoegsel *k* zou uit *ta* of *tě* kunnen ontstaan zijn, in welk geval *kpu* zou beantwoorden aan Malag. *tompo*, Heer, O. J. *těmpu*, *tampu*, N. J. over in *těmpuhawang*. Over den uitgang *ri* vgl. hierachter *swari*.

Kuk, slaan; = Fidji *tuki*, gereduplicateerd in Ambonsch *toki-toki*, kloppen; de wortel in 't Jav. *tuk*, waarvan het gereduplicateerde *tutuk*. Met den actief-duratieven vorm *nutuk* van 't Jav. komt overeen, behoudens de reduplicatie en misschien den uitgang, Mf. **nuk**. Ik zeg „behoudens misschien den uitgang”, omdat zich niet laat uitmaken of *nuk* soms niet voor *nuki* staat. Hetzelfde is van toepassing op *kuk*.

Kun, branden. Mal. en Jav. *tunu*, Ambonsch *tunu*, gewest. *kunu*, branden; Bulusch *tinono*, kolenvuur. Van *kun* komt **nun**, = de actief-duratieve Jav. vorm *nunu*.

Kuněm, nederbuigen, vereeren. Juister zal wel wezen „op den buik liggen, zich onderwerpen”, want het woord is identisch met Jav. *kurěb*, waarvan *kumurěb*, en *angurěbi*, zich onderwerpen aan; eene leer belijden.

Kofār, in stukken breken. Het stamwoord *fār* is vermoedelijk een verkort *farwa* = Jav. *paro*. Zoo *kofār* werkelijk de actieve beteekenis heeft, en dus met Jav. *maro* in zin gelijkstaat, is *ko* op te vatten als vervormd uit *ta* of *tě*, te vergelijken met het Bulusche prefix *ta* (zie Niemann,

Bijdr. Alf. taal in de Minahasa, 77), waarvan het Tag. *taga* een frequentatiefvorm is.

Kofein, zeggen. Het grondwoord hiervan schijnt bewaard in 't Maori *kupu*, woord. De overeenkomstige term in 't Papoesch van Ansoes is *etobana*, en daar hierin het suffix *an* te herkennen is, mag men de gissing wagen dat *kofein* ontstaan is uit *kofwani*; de *ei* ware dan een Umlaut, op de wijze van Nederlandsch *ei* in *einde*, uit *andi*.

Kokro, kikvorsch. Jav. *kodok*, Mal. *kodok*. De *r* heeft in 't Mal. en andere MP. talen ¹⁾ den eigenaardigen invloed dat ze allerlei omzettingen veroorzaakt; in 't Mf. schijnt dit insgelijks min of meer het geval te zijn; wij hebben een voorbeeld ontmoet in *fa-rbiân* voor *fa-briân*, en *kokro*, voor *korok*, is, naar het mij voorkomt, een ander voorbeeld.

Kop, suikerriet. Eigenlijk *kob*, Jav. en Mal. *têbu*, Sumbasch *tobu*, Tag. *tobo*; enz.

Kôr, tellen. Bul. *туру*, vertellen, melden, onderrichten. Van *kôr* is afgeleid *farkôr*, leer, in *rumgun farkôr*, leerknaap; *rum farkôr*, leervertrek, school. Het prefix *far* hadden we reeds gevonden in *farmun*.

Kwâr, reeds; ook gebruikt ter aanduiding van den verleden tijd, gelijk in 't Maori door *kua*, in 't Jav. door *wis* geschiedt. Ik houd dit *kwâr* voor identisch met *kwâr* in **Mkwâr** (zie boven), Ambonsch *tawari*, versleten.

1. **Ma**, en. Samoa en Maori, hetz.

2. **Ma**, vader. MP. *ama*, vader. De *k* in *kama-ri*, zijn vader, en *ko-kmá-sri* (voor *ko-kamá-sri*) is vermoedelijk hetzelfde element als in *kpu*; zie boven en vgl. Fidji *tama*, vader; *tina*, moeder.

Mâm, kauwen. Mal. *mamah*; enz.

Mân, vogel. MP. *manuk*. Als eerste lid eener samenstel-

1) Bijv. Kawi *anarawata* voor Skr. *anawarata*; vgl. van der Tuuk, Tobasche Spr. § 25.

ling wordt *mân* verkort tot *man*, ingeval het tweede lid met een medeklinker begint, evenals in 't Hollandsch geschiedt met *bongerd* voor *boomgaard*, *enkel* voor *eenkel*, *lichaam* voor *lijkhaam*, *kommenij* voor *koopmanij*; in 't Engelsch met *chapman* voor *cheapman*, e. dgl. De *n* van *man* wordt natuurlijk *m* vóór eene lipletter, *ng* vóór een gutturaal. Hier volgen zulke samenstellingen.:

Mam-bruk, kroonduif; **man-abêf**, bonte papagaai; **mandrapprip**, vledermuis; **mang-gangan**, kiekendief; **mang-geras**, kakatoe; **mang-gereo**, boschkip; **man-jawer**, roode parkiet; **mang-koko**, kip.

Mambur, vederen. Ook dit woord is samengesteld uit *mân*, vogel, en *bur*, MP. *wulu*, wol, haar, vederen.

Mambri en **bri**, dapper. **Bri** is verwant met Jav. *wani*, Mal. *bĕrani*, Bulusch *waranei* ¹⁾, Tag. *bayani* ²⁾, enz. De eindmedeklinker zal wel uit een tweeklank vereenvoudigd zijn; want ware de korte *i* oorspronkelijk, dan zou ze wel weggevallen zijn. Inderdaad heeft het Peleliu *bagai*. *Mam-bri* bet. vermoedelijk eigenlijk „als een dappere, als held (zich gedragen)”; *mam*, Jav. prefix *ang* (dichterlijk ook *mang*), dat vóór eene *b* natuurlijk *am*, *mam* luidt.

Mâr, sterven. Zonder twijfel hetzelfde als MP. *mati*, *matai*, dood, waarvan in 't Ambonsch als bijvorm optreedt *mata*, misschien voor *matai*. In 't Papoesch van Segaar luidt het woord *amata*. De overgang van eene *t* in *d*, en verder van *d* in *l* (of *r*) is sporadisch, maar we mogen ons op het Segaarsche *fala*, vier, (uit *fada*, en dit uit *fata*) beroepen om te bewijzen dat zulk een klankverzwakking op Papoesch gebied niet ongehoord is.

Manggund, zelf. Verkeerde vorm voor *mangun*; zie onder de voornaamwoorden.

1) Men zou *wahani* verwachten gelijk in 't Sang.; 't Jav. *wani* (eig. *wani*) veronderstelt een ouder *wa'ani*.

2) Men zou *bayani* verwachten; dergelijke afwijkingen van den gewonen regel zijn niet zeldzaam.

Manuĕn, heks, toovenaar, spooksel. Vgl. Sumbasch *tau mamaru*, toovenaar.

Marria, boog. Oogenshijnlijk hetzelfde woord als Jav. *mariyĕm*, Ambonsch *mariam*, kanon, doch de afkomst er van èn in 't Jav. èn in 't Mf. is geheel onzeker.

Maro, tot aan. Zie bij **faro**.

Masen, zout (adjectief); Mal. *masin*, Malag. *masina*, Jav. *asin*, hetzelfde, doch Fidji *masima* is „het zout”.

Mbrar, koers. Zie bij **frâr**.

Mbrafĕn, aanraken. Vgl. Jav. *alap*. De Mf. vorm veronderstelt een *malapan*, waaruit *mĕlapan* (*mrafan*), eindelijk met ingelaschte *b* en verdoffing van *an* tot *ĕn*, *mbrafĕn* ontstond.

Mbrain, **mbran** (eerder *mbrân*), gaan loopen. Jav. *marani*; grondw. *faro* (*para*).

Mbram, stinken. Uit prefix *ma* of *mĕ*, en *ram*, Jav. *langu*, onaangenaam van lucht. De *m* vervangt hier de *ng*, gelijk in *paum* = *payung*; *katum* = *kantung*, en in meer woorden die later ter sprake zullen komen ¹⁾.

Mbrif, lachen. In 't Papoesch van Lobo *marifi*: vgl. Ceramsch *ta-mlif*, en Sumbasch *riki*.

Mbro, dorsten. Het grondw. *ro*, vermoedelijk uit een voleren klank ontstaan, beantwoordt aan Sang. *rou*, Ambonsch *leu*, Bulusch *reo*, waarvan Bulusch *mareo*, dorst; Ambonsch *pa-loĕu* (gew.), *amaleu*, dorst hebben; Sang. *marou*, dorstig.

Mbrum, binnenkomen. Uit prefix *ma* of *mĕ*, en *rum*, huis, Mal. *rumah*, enz.

Mĕnu, **mnu**, dorp. MP. *wanua*, *wanwa*, land, oord, streek, enz. De *m*, die hier, gelijk in *mangun*, eene *w* vervangt, vertoont zich ook in 't Ambonsche *amanno*.

Meos, eiland. Het naverwante Arfaksch heeft *nosâp* en stelt ons daardoor in staat met zekerheid te zeggen dat

1) Ook in 't Sumbasch komt *m* voor *ng* voor, bijv. in *sĕmayam* voor *sĕmbayang*.

meos beantwoordt aan Kawi *nūsa*, Jav. *nusa*, Malag. *nosi*, eiland. Verwisseling der neusklinken in den uitgang en tusschen twee klinkers komt in allerlei talen voor¹⁾; sporadisch ook aan 't begin, bijv. Nederl. *mispel* naast *nospel* (bij Kiliaan), Fransch *nèfle*. Terwijl het Mafoorsch in *meos* de oude *n* met eene *m* verwisseld heeft, doet het 't omgekeerde in *nau* (q. v.), uit *mau*. En natuurlijk, wie *n* met *m* verwacht, d. i. *m* hoort waar de spreker eene *n* voortbrengt, zal nu en dan eene *n* meenen te verstaan, en naspreken, waar eene *m* bedoeld was. *Me*, beter *mi*, is wederom een voorbeeld van mouilleering; vgl. *miandumek*, groen, volgens andere uitspraak: *mandumek*.

Mërbak, zwaar. Omgezet uit *mëbrak*, onder invloed van den triller. *Brak* = Mal. *bërat*, Jav. *wrat* en *bot* (Kawi *bwat*), enz. *Mërbak* is, grammatisch, = Jav. *mabot*.

Mgarën, stem. Tot den ouderen vorm herleid, zou dit luiden *mangaran* = MP. *ngaran*, naam. Het bewijs van de juistheid dezer vergelijking ligt in het feit dat aan de Astro-labebaai het woord *dienum* zoowel „naam” als „stem” beteekent. Geheel identisch met MP. *ngaran* is het Tanasche *naghen*, Ib. *ngagan*, naam.

Mga-si, oog. *Mga* voor *mka*, dit uit *maka* = MP. *mata*²⁾.

Mkaik, vreezen. Na vergelijking van Burusch *ëmtako*, vreezen; Marshall eil. *imthak*, Sesako *mataku*, en in de Papoesche dialecten van Koviay *matatu*, Onin *mataito*, enz. zien wij dat *mkaik* een sterk afgesleten vorm is van MP. *ma-takut*, bevreesd; vreezen. Uit de opgegeven vormen blijkt tevens dat de Papoesche talen èn 't prefix, èn den

1) Spreekende voorbeelden zijn Tobasch *amisara* uit Skr. *anusodra*; *samisara* uit Skr. *çanaicçara*; in 't Jav *raka-mta* voor *raka-nta*, niettegenstaande in dit laatste geval alle aanleiding ontbreekt om *n* in *m* te veranderen.

2) De eigenlijke beteekenis van *si* achter namen van lichaamsdeelen is nog niet opgespoord. Ik vermoed dat *si* hier 't gewone meervoudsteeken is, daar het alleen bij zulke lichaamsdeelen voorkomt die een veelvoud toelaten. Het bezwaar hiertegen is dat men bij oogen e. dgl. het tweevoud (*sa*) zou verwachten.

wortel gemeen hebben; het Papoesch van Lobo heeft *ku-metato*, dat insgelijks *matakut* bevat en een mij onbekend voorvoegsel.

Mnasu; zie onder **imnasu**.

Muk, breken (als een touw), afbreken. Het is gemakkelijk te zien dat dit een vorm is behoorende bij een met *p* beginnend stamwoord, doch niet zoo licht uit te maken welk stamwoord het is. Voor 't Mahaga wordt zoowel *poha*, als *fota* en *vuti* in den zin van „breken” opgegeven; voor 't Maramasiki *na-potari*. Is nu de stam van Mf. *muk* te vereenzelvigen met Jav. *pokah*, afgebroken; brok; Kawi *pukah* ¹⁾, en Jav. *mokah*, afbreken ²⁾, en Mahaga *poha* en *fota*? of is het, gelijk misschien ook Mahaga *vuti*, verwant met Jav. *putël* en *putul*, afgebroken; *mutël*, afbreken, afknotten? of Jav. *pëtët*? Hoe het ook zij, aan de oorspronkelijke verwantschap van *muk* met een van de aangehaalde woorden of eene varieteit er van, is wel niet te twijfelen, en dat is hier de hoofdzaak.

Mun, dooden, slaan. Mal. *bunuh*, Malag. *vono*, doodslag, Daj. *buno*, bloedveete; Mal. *mambunuh*, Malag. *mamono*, dooden; enz.

Munara, gereedschappen. Dit luidt in 't Burusch *mënara*; Sang. *monara*; vermoedelijk heeft het Mf. het uit eene of andere Moluksche taal overgenomen.

Mon, groot afgodsbeeld, de voorouders voorstellende. Van denzelfden stam als **bepon** (q. v.). In vorm komt *mon* overeen met Tag. *maona*, eerste, vroegere.

Nain, **nân**, betelblad. Eigenlijk beteekent dit woord eenvoudig „blad”, gelijk ook Hindi *pân*, Skr. *parṇa* „blad” en Malabaarsch *wettilei*, dat in den vorm van „betel” naar

1) Bijv. *pukah kayu-nya*, de boom brak (Smaradahana); *pukah pucak ning gunung*, de toppen der bergen braken af (Tantu).

2) In Roorda's Handw. is de beteekenis van *mokah* (i. v. *pokah*) te eng opgegeven; zooals blijken kan o. a. uit de zinsnede: *ḥṣṣ ḥṣṣ ḥṣṣ ḥṣṣ ḥṣṣ ḥṣṣ ḥṣṣ ḥṣṣ ḥṣṣ ḥṣṣ* (Lakon).

Europa zijn weg gevonden heeft. *Nâin*, *nân*, Papoesch van Segaar *nonin*, = Bulusch *rani*, is dus niets anders dan een bijvorm van *daim*, *raim*, zoodat het samengestelde *nan-daim* ¹⁾ etymologisch, maar niet ten opzichte van 't spraakgebruik, een pleonasme bevat.

Nabîn, schoondochter. *Bin* drukt „vrouw” uit, zooals wij gezien hebben; *na* is mogelijkterwijs MP. *anak*, hoewel Kawi *anak-bi* eenvoudig „vrouw” beteekent. In allen gevallen duidt *na* op zich zelf geen vrouwelijk wezen aan, want het komt ook voor in Mf. *nangguni*, jongere broeder of zuster van iemands vader of moeder, en in *napîr*, neef.

Nadi, bidden. In alle opzichten identisch met Jav. *ngadji*. Is het woord ontleend; dan moet het zijn uit het Jav. zelve of uit een dialect dat evenals 't Jav., in afwijking van 't Maleisch en de Philippijnsche talen, 't prefix *ang* enz. = Mal. *mang*, enz. bezigt. Dat *nadi* niet oorspronkelijk Mf. is, zou ik opmaken uit de omstandigheid dat de *i* aan 't einde niet afgevallen is.

Nakaim, **Nakâm**, allen. *Kaim*, *kâm*, zooals bereids opgemerkt is, beantwoordt aan Jav. *kabeh*, Sang. *kêbi*, alle; maar wat is *na*? Is het een verouderd meervoudsvoorvoegsel, 't Maori *nga*, bijv. in *nga tangata*, de menschen; Hawai *na*; Pampanga *ma-nga-puti*, witte, mv. van *ma-puti*; Tag. *manga*? Hetzelfde *na* vertoont zich in *na-bôr*, veel, dat volgens van Hasselt niet van **bôr** (q. v.) verschilt.

Namon-kesi, toovenaars; meerv. van een niet opgegeven *namon-ke*. Over *namon*, ook *namun* en *niamun* geschreven, zie **niamun**. Daar *si* het meervoudsteeken is, ligt in *ke* het begrip van een persoon; wellicht is het te vergelijken met Jav. *kyahi*, *ki*.

Nangi, hemel; naar andere uitspraak **nanî**, in **âr-nanî**;

¹⁾ *Nan* is verkort uit *nân*, onder dezelfde omstandigheden waaronder *nân* (*nanuk*) als *nan* wordt uitgesproken; zie bij **mân**.

MP. *langit*. Verwisseling van *l* met *n* komt ook op MP. gebied voor; onbetwistbaar is Mal. *nanggala* uit Skr. *lānggala*, ploeg.

Nasēm, rieken, inademen. Uit prefix *ang*, *ng*, en *asēm* = Daj. *asēp*, Mal. *asap*, rook; enz. Hoe de begrippen van „rieken, ruiken” en „rook” samenhangen, leert ons reeds onze eigen taal.

Nasi, gebit, tand. Als grondwoord mag men beschouwen *kasi*, voor *kati*, met of zonder sluitende *h*, *k* of dergelijken klank; Sumbasch en Rarotonga *kati*, bijten, Maori *aki*. *Nasi* heeft den vorm van een agens, evenals in de Arische talen Skr. *dant*, Lat. *dens*.

Nau, kat. Dit is de tegenhanger van *meos*, eiland, = *nūsa*; het staat namelijk voor *mau*, Sumbasch *meo*, in 't Mal. *hari-mau*, tijger. Een vorm met sluitenden neusklank is Sundan. *maūng*, Kawi *mong*, tijger; eene varieteit hiervan is Bulusch en Makass. *meong*, dat tot *mong* in dezelfde verhouding staat als in 't Hollandsch *miauwen* tot *mauwen*.

Nau-knam, palmboom. *Nau*, waarvoor men *no* of *nur* zou verwacht hebben, is Kawi *nyū*, Tag. *niyog*, Mal. *niyur*, enz. De sluitende triller is, evenals in 't Maleisch, bewaard in 't Papoesch van Segaar, dat *rur* zegt. Men ziet dat hetzelfde Segaarsch, hetwelk zoo'n sterke neiging verſtoont om eene *q* of *r* of hiermede licht wisselende letter te verruilen voor eene *n*, hier omgekeerd de *n* in *r* heeft laten overgaan.

Niamun, of **namun** en **namon**, tooveren. Ambonsch *mamuri-nyo*, *mamuli*. Ik vermoed dat dit etymologisch overeenkomt met Jav. *namun*, *namun*, onzichtbaar maken, bedekt houden; waarbij op te merken valt dat het Ambonsche woord ook van de Suwangi's, geesten, gezegd wordt.

Niarēm, ondertrouwen. Het grondwoord is *darēm*, bruidgom of bruid. *Darēm* is slechts eene andere uitspraak van *rarēm*, in *ararēm*, verloven. Een vorm *anarēm*, opgegeven bij *roi*, in de verbinding *roi bé anarēm*, huwelijksgeft, kan

kwalijk van *niarēm* verschillen dan als bijvorm; beide, *anarēm* en *niarēm*, zouden in 't Jav. luiden *andalēm*. Al is dit niet in gebruik, evenmin als het synonieme Ngoko *angomah*, zoo laat het zich toch denken ¹⁾. Behoudens het verschil in vorming, is Mf. *anarēm*, *niarēm* te vergelijken met Jav. *omahomah*, getrouwd zijn; *ararēm* staat nog dichter bij *omahomah*, en beteekent eigenlijk „een huis, d. i. eene vrouw, hebbende”. *Darēm*, *rarēm* is dus eigenlijk „'t binenste, huis”, kortom MP. *dalēm*, *ḍalēm*.

Nuk, nok, kloppen, tikken. Zie onder **kuk**.

Nōn, braden. Zie onder **kun**.

Nora, hoofdkussen. Sumbasch *nula* of *nulang*.

Nosnépen; zie bij *susépen*.

Obék, schaal van de kokosnoot; Ibanag *upak*; Daj. en Bis. *upak*, bast, schaal, dek. Wij hebben hier een voorbeeld van verzwakking der *p* tot *b* in 't Mf.

Oppër, springen, opspringen. Vermoedelijk voor *ompër*, verwant met Mal. en Jav. *lumpat*, sprong; Jav. *lumumpat*, springen. De *r* van *oppër* zou, indien de vergelijking juist is, tot den meer Maleischen dan echt Javaanschen uitgang *t* staan, als in 't Jav. zelf *dengër* tot *dangèt*, of *wukir*, Tag. en Bisaya *bukid*, tot Mal. *bukit*.

Orī, zon. De eindklinker verbiedt ons dit woord geheel te vereenzelvigen met Tag. *adau*, Bis. *aldau*, Daj. *andau*, Bulusch *ēndo*, dat, zooals wij gezien hebben, in 't Mf. *aro* oplevert. Wel is waar zijn er ettelijke Papoesche dialecten die gezegd *adau*, enz. voor „zon” bezigen, bijv. aan de Astrolabebaai *and*, Koviay *unguru* ²⁾, enz., doch dat bewijst niets voor 't Mf., daar de MP. talen evenzeer deels *andau*, enz., deels andere uitdrukkingen voor „zon” bezitten. Ziet men

1) In het Sumbasch is de vorm *mēngoma* werkelijk in gebruik, en wel in den zin van „trouwen (met een man)”.

2) Ook wordt opgegeven *oro-mata-wuti*, doch hierin is *oro* klaarblijkelijk „dag”, dewijl 't samengestelde *oromata* „dagoog”, d. i. zon, uitdrukt.

nu dat het Vunmarama op de Nieuw-Hebriden *mata iâl* zegt, dan is er niet aan te twijfelen of dit is letterlijk 't Mal. *matahari*, en *iâl* (of *âl*?) dus = Mal. *hari*. Het Mf. *ori* is hetzelfde *hari* met zwakkere uitspraak van de eerste lettergreep. De Jav. vorm zou wezen *ëri*, *ri*, en dit is, m. i., vervat in *rina*, dag, waarmede op Papoesch gebied overeenkomt Oninsch *rera*, Segaarsch *raera*, zon. Of de *n* in *rina*, dan wel 'de *r* in *rera* ouder is, laat zich niet uitmaken. Zooveel alleen is zeker dat het Jav. Krama *rintèn* een overouden hoofd- of bijvorm *rira* veronderstelt. Het Lobo-Papoesch heeft *orah* in stede van *ori*; dit *orah*, al of niet uit *rahi* ontstaan, herkent men in 't Jav. *rahina*, bijvorm van *rina*, en bovengenoemd Segaarsch *raera*. Het Maori *ra* staat het naast bij 't Lobo *orah* (uit *ërah* of *ërahi*).

Orne, deze, dit; die, dat. Ambonsch (Asilulu) *ondé*, deze, dit.

Orrija, **orriwa**, daar, aldaar. Vgl. Madur. *riyah*, deze, dit.

Orruwa, daarginds. Vgl. Madur. *ruwah*, die, dat.

P. Deze letter baart in 't Mf. evenveel zwarigheden als in 't Germaansch. Men weet dat in 't Germaansch de meeste met *p* (Hoogduitsch *pf*) beginnende woorden van vreemden oorsprong zijn; toch blijven er eenige weinige over, die bij geen mogelijkheid voor niet echt Germaansch kunnen verklaard worden. Van de *p* in 't midden der woorden, bijv. in *slapen*, *hopen*, *helpen*, is evenmin tot nog toe eene bevredigende verklaring gegeven. Wat van de Germaansche *p* geldt, is ook van toepassing op de Mafoonsche. Een tal van met *p* beginnende woorden vertoonen zich op den eersten blik als ontleend, bijv. *padomon*, kompas; *padamara*, lamp. Van andere is het niet zoo onmiddellijk zichtbaar, maar blijkt het na eenig onderzoek. Zoo bijv. is *panda*, geweer, het Portugeesche of Spaansche *espada*, zijgeweer, zwaard. Het bewijs hiervoor levert het Sumbasch, dat behalve *sëpada* ook *sëpanda*, zwaard, zegt. Wat den overgang der beteekenis,

van zijgeweer tot schietgeweer, betreft, die is volkomen gelijk aan dien welken wij in 't Jav. Krama *sañdjata*, geweer, Tag. *sandata*, zwaard, aantreffen, om van ons eigen woord „geweer” te zwijgen. Men ziet dus dat zelfs de Papoes met hun tijd zijn medegegaan en deel hebben genomen aan de ontwikkeling der beschaving, althans voor zooverre deze zich openbaart in de verbetering der oorlogswapenen. Na aftrek der kennelijk vreemde woorden blijven er veel over, die den schijn hebben van ontleend te zijn, zonder dat ik in staat ben hun herkomst op te sporen. Dan zijn er eindelijk nog eenige, zooals *paik*, maan, maand, die niet als overgenomen kunnen beschouwd worden. Van de echte Mf. *p* vermoed ik dat ze meestal uit *mp* of eenen anderen klank ontstaan is, evenals in 't Malagasi, waar de *p*, gelijk in 't Mf. in *f* overgaat, behalve achter een nasaal, als wanneer ze bewaard blijft, bijv. *mihinam* (voor *mihinan*) *pary* maar *mihinana fary*. — Na deze opmerkingen over den aard der *p* in 't Mf. zal ik eenige woorden aan een vergelijkend onderzoek onderwerpen.

Paik, maan, maand. De overeenkomstige vorm in andere Papoesche dialecten is: Salawati *pit*, Ansoes *embai*, Astrolabebaai *bai*. Hieruit mag men met eenige waarschijnlijkheid opmaken dat *paik* ontstaan is uit *mpati*. Dit vermoeden wordt bevestigd door hetgeen in een MP. taal (onderafdeeling Melanesisch) voorkomt; in 't Anudhasch namelijk heet de maan *vati* en *vulan*. Hiermede is het stamwoord gevonden; het is 't Jav. *pati*, te nemen in den zin van *padem*, eene welbekende uitdrukking om het einde der maand aan te duiden. Of nu *mpati* (*paik*) moet verklaard worden als „de uitgedoofde” in den zin van „de koele”, te vergelijken met het Indisch gebruik om de maan „de koudstralige” te noemen; dan wel of *mpati* eigenlijk bedoelt de uitgedoofde maan, die als onzichtbaar met de nieuwe maan samenvalt, blijve hier onbeslist. De *m*, die *paik* veronderstelt, en Ansoes

embai werkelijk vertoont, is mogelijkerwijs een soort lidwoord, te vergelijken met *tam* of *tang* in *tambunam*, zooals 't Papoesch van de Astrolabebaai heeft. Opmerkelijk is ook het Jav. *rëmbulan*, waarin ik *rëm* (voor *rëng*) voor een verdoft *rang* = *dang* houd; ook dit is een lidwoord vóór namen van goden en voornaam personen, bijv. in Kawi *dang ácârya*, de leeraar; de vorm *ra* zonder nasaal beteekent hetzelfde, bijv. in Kawi *ra bhujanga*, *rânak*, enz., alsook in *râditya*, waaruit in 't Jav. *rêdite*, evenals *rëmbulan* uit *rangwulan*.

Paisim, donkergrijs, zwart. *Isim* voor *itim*, en dit voor MP. *ițem*, waaruit eenerzijds ontstaan is Tag. *itim*, Mal. *itam*, anderzijds Kawi *hirëng*, Jav. *irëng*. *Pa* heeft hier volkomen dezelfde functie als *ma* bij namen van kleuren in 't Kawi en Bataksch. Vermits voor dit *ma* in 't Daj., Mal. en Formosaansch *ba* voorkomt, zou *paisim* = *baisim* kunnen zijn. Een denkbaar *mpaisim* zou moeielijk in de opgegeven beteekenis te verklaren wezen; de mogelijkheid van zulk een vorm, en wel met die functie, durf ik nochtans niet loochenen. Andere Papoesche dialecten hebben regelmatig bovengenoemd prefix *ma*, zooals men verwachten kon: Lobo *moitan*, Koviay *metan*, Ansoes *meta*; Salawati *metmiten*.

Pakir, beitelen. Dit herinnert aan Jav. en Daj. *ukir*, snij- of beeldhouwwerk. De grammatische vorm is mij niet duidelijk, misschien is *pa* het factitief prefix, zoodat *pakir* dan eigenlijk *pa-ukir* zou geluid hebben. Het geheele woord maakt den indruk van ontleend te zijn, want ware het echt Mf., dan zou de *k* verdwenen zijn.

Passo, nat vocht. Oogenschojnlijk hetzelfde als Ambonsch *posu*; het staat onder verdenking van niet echt Mf. te wezen.

Pëmbir, kant, grens, gezichteinder. Vgl. Bulusch *tembir*, rand, boord, kant; Jav. *tambir*, boord. De onverschoven *p* vervangt de plaats van *t*, gelijk in andere woorden die zoo straks ter sprake zullen komen.

Pënrôr, ei. De nauwere verwantschap van *pënrôr* (voor

pëndór) met het Mahaga *kindoru* is even duidelijk, als de verdere met Kawi *hantlú*, Daj. *hantëloh* (waarnaast als bijvorm *tantëloh*), Tag. *itlog*, Bulusch *atëlu*, Mal. *tëlor*, enz. De eerste lettergreep *pen* in Mf., *kin* in Mahaga, en *tan* in den Daj. vorm *tantëloh*, zijn oogenschijnlijk ontwikkeld uit één en hetzelfde voorvoegsel, terwijl *han* in 't Kawi en Daj., alsook *a* in 't Bulusch gelijke waarde met het voorgaande moet hebben, en evenzoo *i* in het Tagalog¹⁾. Zonderling is de *d* in 't Mahaga en 't Mf. — in welk laatste *nd* in *n* is overgegaan — en niet minder zonderling is de Nieuwjavaansche vorm *ëndog*. Dit laatste is, bij wijze van spreken, een Tagalime in 't Javaansch, wat de behandeling van de oude sluitletter betreft; wat de *d* aangaat, die zou zich kunnen ontwikkeld hebben uit *tl*, evenals in 't Slavisch de Arische uitgang *tra* geworden is *dlo*, en eindelijk *lo*, bijv. in Čechisch *oradlo* = Lat. *aratrum*, Russisch *ralo*. In Mahaga *kindoru*, en Mf. *penór* (voor *pëndoru*) is de *d* wel is waar van de *l* (*r*) gescheiden, maar juist het voorbeeld van 't Jav. en 't Slavisch, in verband met de geschiedenis der Pëpët in de MP. talen, toont dat *kindoru*, *pënór* (uit *pëndoru*) oudtijds geluid moet hebben *këndëlu*, *këndlu*, en nog vroeger *këndlu*²⁾ = *tëntlu*³⁾. En 't Mahaga en 't Mf. staan ten opzichte van de behandeling van de sluitletter aan de zijde van 't Kawi en typisch Javaansch, ³⁾ want de sluitende *r*, Mal. *r*, is verdwenen. Uit vergelijking van *tantëloh*, *kindoru* en *pënór* blijkt dat de tenues onderhevig zijn aan verwisseling; dit is trouwens een wel gestaafd feit; voorts zou men geneigd zijn het besluit te trekken dat eene uit verwisseling ontstane *p* en 't Mf. on-

1) Of de *i* in *itlog* zich uit de Pëpët ontwikkeld heeft, dan wel oorspronkelijk is, moet ik voorahands onbeslist laten.

2) Met den spiritus asper duid ik den onbekenden sluitklank aan, die in 't Mal. als *r*, in het Tag. als *g*, in 't Daj. als *h* voortleeft, in 't Kawi regelmatig met den voorgaanden korten klinker samensmelt tot een langen.

3) Het behoeft niet uitdrukkelijk gezegd te worden dat het Jav. *ëndog* toevalligerwijze niet typisch is.

verschoven blijft; dit laatste vereischt een nader onderzoek, dat ik thans aan anderen moet overlaten.

Podem, springhaas. Een andere naam voor dit dier is *wain*, *wajen*. Beide woorden hebben 't voorkomen van slechts dialectisch te verschillen, want ze laten zich beide gelijkstellen met Jav., Sundan. en Bandjarsch *badjing*, eekhoorn. Immers we weten dat de nasalen in 't *Mf.* elkaars plaats innemen, en *d* (*d*) wisselt met *dj* evenzeer als *j* (*y*) het doet. Zonder nadere gegevens is het niet voor goed uit te maken of de *p* in *podem* een verharde *b* is, en als zoodanig onverschoven, gelijk in *paisim*, al dan niet. Ik voor mij twijfel er evenwel niet aan of de *p* is vaak als eene verharding van *b* te beschouwen, want er zijn ettelijke woorden, adjectieven, waarvan de beginletter *p* kwalijk iets anders kan wezen dan het prefix *bě*, Daj. *ba*, Kawi *ma*. Zoo bijv. is *prim*, koud, ondubbelzinnig hetzelfde woord als Sumbasch *mě-ringu*, koud. De slotsom is, dat het Mafoorsch dezelfde eigenaardigheid schijnt te hebben als het Hoogduitsch, welks *b* aan 't begin der woorden zóó wordt uitgesproken dat vreemdelingen nooit zeker zijn welken klank, *b* of *p*, de spreker bedoelt.

Pur, kleinkind. Vgl. Ambonsch *puni*.

Prim, koud. Zie bij **podem**.

Pro, hardhoorig; Sesake op Api *baro*, doof. Mogelijk is 't Jav. *buděg*, hardhoorig, verwant, doch dit is onzeker zoolang men geen bijvorm vindt.

Raim, *râm*, blad. Andere uitspraak of spelling van **daim** (q.v.)

Rambrum, binnenwaarts. Uit *ram*, verkort uit *rama*, komen gaan, en *rum*, huis; zie **rum**.

Randum, inkomen in huis. Hetzelfde woord als *rambrum*. Daar de *r* achter een nasaal zich als *d* pleegt te vertoonen, en de bij *d* passende neusklink de *n* is, wordt uit *ram* + *rum* regelmatig *ramdum*, en voorts *randum*; spreekt men de *m* duidelijk uit, dan moet zich van zelf tusschen de *m* en de *r* eene *b* ontwikkelen,

Rarəm, het binnenste van iets; in *sra-rarəm*, hart van een kokosnoot. Natuurlijk MP. *daləm* of *daləm*, 't binnenste van iets, enz., dat wij in 't Mf. ook in den zin van „echtgenoot” hebben leeren kennen. Zie onder **narəm**.

Riarwëndi, overmorgen; eig. dag die nog eens weër (volgt); Vgl. *wëndi*. *Ria* is Ambonsch *ria*, *lea*, in *ria-mata*, *lea-mata*, dagoog, d. i. zon; het is dus een bijvorm van *ori*, zon, Mal. *hari*, dag, enz. Vgl. **ori**. **Rijok**, **rtjuk**, gedruisch, geruisch. Grondwoord van Jav. *kəriyak*, *kəriyək*, *kəriyuk*.

Rmonən, begeeren; belust. Van een secundair grondwoord *romən*, Jav. *rəmən*, met infix *um*, *m*. De wortel is *rom*, Jav. *rəm*.

Ro, te, door; Madur. *da*.

Rob, nacht. Van een MP. wortel *rəm* of *rəb*, en naar andere uitspraak (*təm*), waarvan o. a. Mal. *maləm* (Jav. *maləm*) nacht; Jav. *tələm*, slapen; de verwantschap van „nacht” en „slapen” blijkt uit Ambonsch *atolu*, nacht, met Kawi *aturu*, Jav. *turu*, slapen. Vgl. het vroeger behandelde **ifnurəp**, welks ware spelling wellicht *ifnurəb* is; in allen gevalle is het verwant. In het Toeboeroeasch luidt „nacht” *afaroba*.

Rum, huis. Mal. *rumah*, Ambonsch *luma-l*, enz. Ook in andere Papoesche dialecten komt het voor; Segaarsch *ruma*.

Rumək, mos. Jav. *lumut*, enz.

Rof, vadem. Bulusch *rəpa* Jav. *dəpa*, Tag. *dipá*, Daj. *dəpā* enz.

Romawa, kind. De eigenlijke beteekenis moet „afstammeling” zijn, want het is letterlijk het Fransche „descendant,” en 't Hoogd „Abkömmling.” In 't Jav. luidt het woord *dumawah*; wel is waar is dit in den opgegeven zin niet in gebruik, maar *dumawah* is een synoniem van *tumurun*, en in 't Kawi heeft *turun* niet alleen al de beteekenissen van 't Jav. *turun*, maar ook die van „spreken van een hogere tot een lagere”. *Romawa* is dus in grammatischen vorm = *tumurun*, in beteekenis = *turun*, afstammeling. Het behoud

van de *a* aan 't eind is niet geheel regelmatig, doch zulke kleine onregelmatigheden vindt men meer, o. a. in de twee nu volgende artikelen.

Rwu, hoofd. Door ontzetting ontstaan uit *wru*, voor *uru*, MP. *ulu*, hoofd.

Sás, zweren, **besás**, beëedigen. De vollere uitspraak is *sasi*, eed; bezweren. Het is 't Burusche *sasi*, eed, dat met het woord voor „zout” in verband wordt gebracht; de oppervlakkige gelijkenis met het aan 't Skr. ontleende Mal. *saksi*, Jav. *sěksi*, getuige, schijnt dus toevallig te zijn. Hoe het ook zij, ik haal **sás** en **sási** vooral aan als voorbeeld dat de vollere, oudere vorm soms naast de meer afgesletene gehoord wordt.

Sakik, vijl, zaag. In 't Holl.-Maf. gedeelte wordt *sakiki* opgegeven, terwijl **běkiki**, vijlen, zagen, zonder bijvorm vermeld wordt. Uit *běkiki* blijkt dat het grondwoord *kiki* is, wat dan ook het voorgevoegde *sa* in *sakiki* wezen mag. *Kiki* is Jav. en Mal. *kikir*, Tag. *kikil*, vijl. Opmerkelijk is het dat het Bulusch het verwante *kikis* in den zin van „vijl” gebruikt; dit is identisch met Mal. *kikis*, 't afschrappen; Daj. *kikis* en *ikis*, afgeschraapt, *mikis*, *mangikis*, afschrappen. Het Mf. *kiki* veronderstelt een ouderen vorm, waarin de sluitende triller hetzelfde verloop heeft gehad als bijv. in Kawi *idi*, waaien, voor *idir*; *ikù*, staart, voor *ikur*, Mal. *ekur*; e. dgl.

Sandem, leunen. Vgl. Jav. *sende*, *sumende*, leunen, *ñendeni*, tegen (iets) gaan leunen. Indien deze vergelijking juist is, moet men aannemen dat naast den Jav. vorm des stams een andere met sluitende nasaal bestaan heeft; vgl. Jav. *kering* naast *keri*, links; Tag. *siyam*, negen, naast *siwa* in andere dialecten; Sund. *era*, beschaamd, doch Jav. en Kawi *erang*, *merang*, e. dgl.

Sarak, zilver, zilveren amring. Natuurlijk het Ambonsche, Bulusche, Dajaksche, Jav. *salaka*, Sangirsch *sadaka*, zilver. Daar de herkomst van dit wijdverbreide woord onbekend

is ¹⁾, bewijst de overeenstemming tusschen 't Maf. en de zoö-evengenoemde MP. talen niets dan het bestaan van een levendig verkeer, en wel in een tijd, toen de thans afgeval- len eindklinkers nog gehoord werden.

Saramburi, tin. Dit hangt zonder twijfel samen met Sum- basch *tëmbura watu*; Ambonsch *tamolao*, *tamulae*; Sang. *tim- bëha*, tin, lood; Jav. (Krama-Dusun) *timbël*, anders *timah*, lood, tin, zink; Mal. *timah*, tin. Deze vormen vertoonen zulk eene grillige afwisseling, dat men het woord voor uitheemsch moet houden, en ik acht het gevoelen dat het ontstaan is uit Skr. *tiwra*, tin, zeer aannemelijk, vooral omdat zich uit *tiwra* in 't Prakrit regelmatig *tibra*, *timbra*, *tibba*, en zelfs *timma* ontwikkelen kon ²⁾. Wijders geldt van dezen term hetzelfde als wat ik zoöven van **sarak** gezegd heb; hij bewijst niets voor de taalverwantschap van 't Mf. met het MP.

Sasi, zie boven onder **säs**.

Sasin, inzouten. Bevat *asin* dat we in *masen*, zout, ziltig, gevonden hebben; de gerekte *i* is wellicht zoo te verklaren dat *sasin* voor *sasini*, het zoögenaamde transitief, staat; in welk geval nochtans de eerste *s* onverklaard blijft.

Sassar ³⁾, zonde, misslag, dwaling. Het MP. *sasar*; het zal wel in 't Mf. niet thuis behooren.

Sawawir, wervelwind. Vgl. Kawi en Jav. *ali-wawar*, wer- velwind.

Sébe, wie? De eerste lettergreep bevat vermoedelijk het persoonsaanduidende *si*, dat we in 't Kawi *sy-apa*, wie, in 't Jav. verbasterd tot *sapa*, Mal. *siyapa*, Tag. *si-anu*, enz. aantreffen. De Ambonsche tongvallen en 't Bulusch hebben *sei*.

1) Mogelijk is het een verbasterde uitspraak van Skr. *çaldka*, staafje; vgl. den overgang der beteekenis in 't Spaansche *plata*. Het is mij evenwel niet gelukt het historische bewijs te vinden.

2) De Wisarga van *timah* is vreemd; doch vgl. Jav. *gadjak*, olifant. Beide woor- den zullen wel door de Javanen onmiddellijk uit het Maleisch overgenomen zijn.

3) Deze spelling *sassar* is een Hollandisme voor *säsar*.

Sisser, de zee kant. Vgl. Jav. *pa-sisir*, zeestrand; verwant Jav. *sisih*, kant, zijde.

Sjo, waaien. Vgl. Kawi *syus* in *halisyus*, Jav. *lesus*, wer-
velwind; Samoa *asiosio*, hetz.

Sma, vinden. Dit houd ik voor hetzelfde woord als Mal. *djemah*, verwant met Jav. *tëmah* „dat wat het gevolg van iets zal zijn; wat men ondervinden zal.”

Smurëk, bloeien. Verwant met Bulusch *wurak*, bloesem, Sang. *wura*, Bisaya, *bulak*, Tag. *bulaklak*; Bul. *murak*, bloeien. De voergevoegde *s* kan ik niet verklaren.

Sna(rf), moeder. Uit *sina*, uit *si* + *ina*, of anders uit *tina*, Fidji, Samoa *tina*. Andere Papoesche tongvallen hebben eenvoudig *ina*, dat *mut. mut.* in schier alle MP. talen terugkeert. De klemtoon, die oorspronkelijk op de lettergreep *si* rustte, is versprongen, toen aan het woord een eenlettergrepig affix toegevoegd werd, evenals bijv. Jav. *tangan*, doch *tangáne*. Naardien de lettergreep die onmiddellijk vóór de geaccentueerde staat het laagste pleegt uitgesproken te worden, wordt de klinker licht zoo dof, dat hij eindelijk verdwijnt.

Snun, mensch, man. De vergelijking van Anudha en Mahaga *tinoni* leert dat *snun* zich ontwikkeld heeft uit *sënuni*, *sinuni*, *tinuni*; immers *ti* moet in 't Mf. *si* worden, en wat van *si* in de lettergreep onmiddellijk vóór de geaccentueerde worden moet, hebben wij zooeven gezien. *Tinuni* is met infix *in* afgeleid van 't secundaire grondwoord *tuni*, mensch, man, dat in 't Fidji gebruikt wordt in zulke verbindingen als *tuni dau*, zeeman; *tuni ká*, rijkraad, enz. De wortel van dit *tuni* vertoont zich in Jav. *wëtu*, 't voor den dag komen; waarvan o.a. *wëton*, geboortig; voortbrengsel; geboorte. *Tinuni* is dus eigenlijk „de voortgebrachte, wat geboren is,” Skr. *játa* of *janma*. Aangezien juist in die gevallen waar het Fidji *tuni* bezigt, in 't Sumbasch *tau* gebruikt wordt, en *tau* in een aantal MP. talen, bijv. de Philippijnsche en die van Celebes, het gewone woord voor „mensch” is, zoo

mogen we het besluit trekken dat *tau* de versterkte vorm ¹⁾ is van *tu*, en in waarde met *tuni* en *tinuni* gelijkstaat. Zulke versterkte vormen levert o.a. het Maleisch in *lain*, Jav. *layan*, vergeleken met *lyan*; Kawi *rakrayan* naast *rakryan*; Kawi *laoan* en *lāwan*, verwant met *riwa*; Tag. *patai*, *matai*, doch Jav. *pati*, Jav., Mal. *mati*; Tag. *palai*, doch Mal. *padi*; e. dgl.

Sujen, zuigen. Wellicht voor *susujen* van *sus*; zie hieronder.

Sup, bosch; land. Oogenshijnlijk hetzelfde woord als Bulusch *supu*, grens, mark; Sumbasch *supu*, landtong; vgl. ons Germaansche woord „mark”, dat ook „bosch” aanduidde. Verder af liggen Mahaga *dhepa*, Maar *scip*, Maori *repo*, die eerder met Mf. *djaiſ*, *djaſ*, bouwgrond, overeenkomen, waarbij ik in 't midden laat of *djaſ* al dan niet echt Mf. is. De onverschoven *p* in *sup*, wijst, ik mag het niet verzwijgen, op eene andere letter, en wel op eene *k*. Het is, volgens de gevonden klankwetten, mogelijk dat *sup* niets anders is dan Mal. *suku*.

Sus, melk; borsten. Uit *susu*, Jav., Mal., Tag. hetz.; Key eil. *susu*, *sus*, melk; Fidji *suzu*, zuigen; de borst; Bulusch *sususuan*, Pakewasch *wuana in susu*, tepel; enz. Het bovenvermelde *suſjen* staat wellicht voor *susuën*, *susuan*, en zou dan eigenlijk „zuigeling” beteekenen.

Susépèn, dichtdoen, sluiten, bijv. eene flesch. Klaarblijkelijk is dit de aorist- en passiefvorm van een woord welks duratieve bedrijvende vorm *nosnépèn*, *nossèn*, sluiten, bijv. eene flesch, luidt. De grammatische eigenaardigheid om de *s* als beginletter in *n* te veranderen ter vorming van 't *duratief actief* heeft het Mf. met het MP. gemeen. Als de ware spelling beschouw ik *nosn*, en dus als grondwoord *sosn*, zoodat *susépèn* een verhaspeld *sosnépèn* is. *Sosn*, *sosèn* is Jav. *sēsèl*,

1) In 't Sanskrit zou men zeggen „Guṇavorm.”

prop, stopsel; *nosèn*, beantwoordt aan Jav. *něsəl*, dichtdoen met een stop, toestoppen, *nosněpèn* aan Jav. *něsəlakèn*.

Sra, kokosnoot. Het is nauwelijks te betwijfelen dat dit aan het Jav. Krama *sědah*, Ngoko *suruh*, Kawi *sěrěh* beantwoordt, want dit beteekent zoowel uitnoodiging als betel (Mal. *sirih*), en Mal. *pinang*, betelnootpalm, is in 't Kawi „uitnoodiging”; *aminang*, „gaan uitnoodigen”. Nu is de kokos wel niet de betelnootpalm, maar eene verwisseling van beide boomsoorten toch begrijpelijk. De klinker van den uitgang is even bevreemdend als in 't Jav. *sědah*.

Sra-mamiya, kokosbloem. *Mamiya* is een gereduplicateerde vorm van 't woord dat in 't Jav. *mayang*, bloesem van de betel- en dadelpalm, luidt.

Srāndi, **srār**, gebroeders. Dit bevat MP. *andi*, *ari*, *adi*, jongere broeder of zuster; of wel een *rari*, enz., met prefix *sa*, ons „ge”, zooals in Jav. *sanak*, *sadulur*, enz.

Srèn, zuiver, rein. Mal *djěrěnih*.

Swār, beminnen. Vgl. Palau-eil. *soa*, beminnen, en *swari* hieronder.

Swap, scheuren. Jav. *suwak*. Ook hier is de *p* onverschoven. Vergelijkt men den zoogen. causatiefuitgang *ėpen* = Jav. *akèn*, en *pěnór* = Mataga *kindoru*, dan komt men tot de slotsom dat de *p* gewoonlijk onverschoven blijft in geval zij een andere tenuis vervangt.

Swari, echtgenoot. Evenals onderscheidene verwantschapswoorden, o.a. *snari*, moeder, *nijori*, nicht, *inbaniori* schoonmoeder, vertoont *swari* een bestanddeel *ri*, dat niet tot den stam des woords behoort. Dit komt duidelijk uit, wanneer men let op de vormen, waarin zich dergelijke woorden vertoonen, zoodra ze in verbinding treden met de bezittelijke voornaamwoorden. Volgens van Hasselt ¹⁾ luiden de vormen aldus:

1) Beknopte spraakkunst 23.

Swa-ri, mijn. of zijn (haar) echtgenoot.

Swa-mbri, dijn echtgenoot.

Ko-swa-sua, onze echtgenooten.

Mgo-swâ-mna, uwe echtgenooten.

Si-swa-sua, hunne echtgenooten.

Het is niet moeielijk te zien dat *swa-mbri*, voor *swa-mri*, met ingeschoven *b*, bevat: het stamwoord *swa*, voorts het affix van den 2^{den} persoon *m*, het algemeen MP. *mu*, en eindelijk een toevoegsel *ri*, vermoedelijk een soort lidwoord. Het meervoud *koswasna* vertoont het voornaamwoord van den 1sten persoon meerv. vóór den stam, en *mgo-swâ-mna* het voornaamwoord van den 2^{den} persoon zoowel vóór als achter den stam. Deze herhaling van 't voornaamwoord heeft hare wedergade in de Ambonsche tongvallen; b.v. „mijn hand” luidt *au-lima-ku*; „dijn hand” *ale-lima-mu*; zijn of haar hand” *ali-lima-ni*; en in andere volgorde: *jau-u-latu-l* (uit *jaku-ku-ratu-r*), „mijn koning”; *imi-mi-latu-l*, „ulieder koning.” Het gebruik van 't aanhechtsel *m* (*mu*) in 't Mafoorsch, zoowel bij een eenvoudigen als bij een meervoudigen bezitter, komt volkomen overeen met het Javaansch spraakgebruik ¹⁾, dat het onderscheid tusschen enkel- en meervoud bij de voornaamwoorden geheel heeft opgegeven en dus nog verder gaat dan 't Mafoorsch. Uit het hier gezegde blijkt dat er in strijd met de bewering van Prof. Friedrich Müller boven vermeld, in het Mafoorsch wel degelijk sporen zijn van het gebruik derzelfde possessief-aanhechsels als die wij in de MP. talen aantreffen. Wat nu den stam *swa* zelven betreft, die is te vergelijken met Daj. *sawä* gade; Tag. *asaua*.

Tobbo, haai. Zie **dobbo**.

Uf, ademen, blazen, zie **juf**.

Ufen, aardvrucht. Ontstaan uit *uwyan*, *ubyan*; grondwoord

1) Desnoods zou men *swâ-mna*, wegens de gerekte uitspraak des klinkers *â*, kunnen verklaren als ontstaan uit *swa-amu-na*, staande voor *swa-kamu-na*.

wui is het welbekende MP. woord, waaraan ons „obi” ontleend is.

Uk, luis. Ambonsch *utu*; in het Mal. enz. met *k* aan 't begin *kutu*.

Undam, blad. Dit is het Bul. *undam*, Sangirsch *undang*, geneesmiddel. Daar het Mf. de oudere beteekenis van 't woord bewaard heeft (vgl. het soortgelijk geval van *ariaum*), heeft men geen recht *undam* voor een vreemd woord te houden.

Urëk, ader. Mal. *urat*; zoo ook Sund. en Jav.; Daj. *uhat*; Bulusch *ohat*; Ambonsch *ulat-ol*. De typisch Jav. vorm is eigenlijk *wuat*, dat in de gewijzigde beteekenis van „kracht” nog voortleeft.

Wâm, wind. Zonder twijfel etymologisch één met Jav. *wangi*, geur. Hoe de beteekenissen van „wind” en „geur” samenhangen, blijkt reeds voldoende uit het Nederlandsche „lucht.” De *m* heeft de plaats van de gutturale nasaal ingenomen, zooals bijv. ook in het ontleende *paum* voor *payung*. In het dialect van Errub en Maer luidt de vorm *wâg*, *wag*; in dat van Murray Island *wagg*; hier is dus de *ng* in eene *g* overgegaan. Verwant met *wâm* (= *wangi*) in het Mal. en Jav. *angin*, wind, dat in denzelfden vorm op de Salomo-eilanden voorkomt; voorts Fidji *zangi*. Op Bauro zegt men *dani*, op Vunmarama *lang*, op Api *lani*, Sam. *ma-tangi*. Men ziet dat verschillende talen een medeklinker vertoonen; de *z* en *l* zouden oorspronkelijk één kunnen wezen, want beide kunnen zich ontwikkeld hebben uit een *dj*, die vaak met *d* (= *r* = *l*) wisselt. De *w* is een andere klank, dien wij niet alleen in *wâm* en *wangi*, vergeleken met *angin*, aantreffen, maar ook in 't Formosaansche *wate* = Jav., Maleisch, enz. *ati* of *hati*, hart; Tag., Bis. *atai*, Bulusch, Sam. *ate*, lever.

Wâr, water. Dit is een bijvorm van het meest verbreide woord voor water op MP. taalgebied; Kawi *wây*, *wai*, Jav. *we* (in *we-dang*), Bugin. *woaë*, Sumbasch *wâi*, Amb. *waello*, Aroe-eilanden, Fidji, Annatom, Maramasiki *wai*, enz. Het

Papoesch van Misool heeft *waya*; het dichtst bij 't Mafoorsche woord staat, wat de *r* in den uitgang betreft, *wayar* (naast *uwar*) der Kei-eilanden, en onder de Papoesche tongvallen: *warari*, van Koviay, *walar* van Lobo, *wére* van Onin en Toeboeroeasa, *wâr* van Arfak. Dat *wâr* staat voor *wair*, of *wâir*, is niet onwaarschijnlijk, wegens den vorm *wayar* der Kei-eilanden. Over de verhouding waarin dit veronderstelde *wair* of *wâir* staat tot Kawi *air* of *âir*, Mal. *ajr*, Balin. *ijèh*, ligt nog een sluier, maar hoogst opmerkelijk is het dat in 't Balineesch, al is het dan ook in de hoogere taal, in stede van 't Kawi *air* gebezigd wordt *wèr*. In dit laatste hebben wij dus wederom een voorbeeld van eene voorgeslagen *w*, evenals in 't zooeven aangehaalde Formosaansche *wate*, en in *wangi*, *wâm*. Het echte en gewone Balineesche *iyèh* wijst op een ouder vorm *yèr* (*yair*), dus met eene voorgevoegde *y*, die in alle taalfamiliën licht met *w* wisselt. Zoover onze gegevens reiken, zou ik geneigd zijn te besluiten dat van oudsher twee vormen naast elkaar stonden, de eene met, de andere zonder *w* of *y* aan 't begin, doch anders volkomen gelijkkluidend. *Wai* zou dan een oorspronkelijken sluitmedeklinker, dien ik gemakshalve met een *spiritus asper* zal aanduiden, verloren hebben, en die in 't Maleisch bewaard is als *r*, in 't Dajaksch als *h*, in het Tagalog als *g*. Is *wai* ontstaan uit *wai^h*, dan laat zich verklaren hoe in 't Mal. *ajr*, zoowel als in de Papoesche tongvallen, de *r* zich vertoont, en kan men zelfs in het Tagal. en Mongondousch *tubig*, Ponosakansch *tiwig*, water, *wig*, *éwig*, *uwig* ¹⁾ als een zwakken vorm van *wai^h* (*wair*) herkennen.

Wa of **wai**, prauw. *Wa*, uitgesproken *wâ*, is volgens de Mafoorsche klankwetten ontstaan uit *waka*, een woord dat met geringe wijzingen over de geheele uitgestrektheid van 't

1) Vgl. Key-eil. *uwar* naast *wayar*, en *wat* de *t* als beginletter aangaat, Sund *unggal*, elk, met Jav. *tunggal*.

MP. taalgebied voorkomt, en dus het bewijs levert dat het in de grondtaal reeds bestond vóórdát de familieleden zich over den Indischen Oceaan en de Stille Zuidzee verspreidden: Salawati *wág*, Astrolabe-baai *wág*, *wáng*; Eddystone *wakka*; Burusch *waga*; Ambonsch *haka*; zoo ook op Baura en Marasiki; Anudha en Mahaga *vaka*; Fidji *wangka*, Tag. *bangka*, enz. De vorm *wai* is mij onverklaarbaar.

Wajam, slavenkind. Hetzelfde woord als Jav. *bayang*, wegvoeren (als buit, als prooi enz.), waarvan *bayangan*, wie of wat weggevoerd wordt in gevangenschap, in slavernij, een gevangene, een pandeling. Naast *bayangan* komt in 't Jav. en Sund. *boyangan* voor, en hieraan beantwoordt het Mf. *womèn*, slaaf, uit *woyoman*, en dit uit *woyongan*

Wain, **waijen**, springhaas. Zie onder **podem**.

Wak, golf. Vgl. Jav., Mal. *ombak*, golf.

Wau, schildpad. Blijkens het Ambonsche *mènu* Sesake *vonu*, ontstaan uit *wèñu*, of wel, onregelmatig, uit *pèñu*. Met dit *pèñu*, dat Kawi en Javaansch is, strookt volkomen het Papoesch van Onin, dat *fenu* heeft. Ik vermoed dat de spelling *wau* foutief is en te wijten aan de omstandigheid dat de Hollandsche schrijver het onderscheid tusschen *au* en *ou* niet behoorlijk in acht genomen heeft; *wou* ware regelmatig, want de Pèpèt gaat in 't Mf. in *o* over.

Wea, **we**, nagels. Vgl. Sumbasch *wu*, hoewel de vorm van Mf. woord onduidelijk is.

Wèndi, **wèr**, weder; nogmaals. *Wèr* staat voor *wèri*, dit door klankwijziging voor *wari*, evenals bijv. Jav. *kèri* voor *kari*; *leren* voor *raryan*; enz. *Wari* = *wadi*, versterkt *wandi*, waaruit *wèndi*, beantwoordt aan Ambonsch *hari*, *hali*, hetwelk evengoed met het Jav. *wali*, als met den op Wisarga uitgaanden bijstam, *walih*, waarvan *malih*, kan vereenzelvigd worden. De vormen *li* en *lih* zijn variëteiten van één en denzelfden wortel, zooals ik hierboven reeds gelegenheid had op te merken. Verwant met *wali* is Jav. *wanti* (alsook *gantì*),

op soortgelijke wijze als in 't Maf. *wéndi* met *wér*, en in 't Indogermaansch de wortel *wal*, (waarvan *wallen*, gaan) met *wand*, of *want*, waarvan Germ. *wenden*, *wandelen*, enz¹⁾.

Wesi, been, voet. *Si* is een toevoegsel bij de namen van lichaamsdeelen, zoodat de eigenlijke stam van 't woord is: *we*. Dit is te vergelijken met Dajaksch *pai*, been, voet, Bulusch *ae*, Ambonsch *ai*, Mahaga *vai*, Kokoseiland *wáy*, Astrolabebaai *ai*. Of de *w* te beschouwen is als eene verbastering van eene oudere *p*, dan wel als oude bijvorm, laat zich vooralsnog niet beslissen. De vorm *vai* in Mahaga wijst bepaaldelijk op *pai*; het Ambonsche *ai* zou desnoods uit *pai* te verklaren zijn, doch niet het Bulusche *ae*; wij hebben hier dus met wisselvormen te doen. Opmerkelijk is het dat het Sumbasche woord voor „been, voet” *wisi* luidt. Dit lijkt opervlakkig veel op Kawi *wétis*, Mal. *bétis*, Tag. *biti*, doch *ti* gaat in 't Sumbasch niet, zooals in 't Mafoorsch, in *si* over, zoodat de *s* oorspronkelijk moet wezen. Ik vermoed dat het Sumbasche *wisi* eenvoudig met Maf. *wesi* identisch is. Mocht dit vermoeden eenmaal bevestigd worden, dan zou volgen dat het achtervoegsel *si* bij namen van lichaamsdeelen ook in 't MP. min of meer gebruikelijk is geweest. In het Bulusche *warasi*, haar van 't lichaam, is wellicht een spoor van dit *si* bewaard.

Wus, schuim. Mal. en Makass. *busa*, schuim.

Womën, slaaf. Zie bij *wayam*.

Wós, taal, spraak, woord. Vgl. OJ. *wurwus*, wat men zegt, spreekt; *muwus*, spreken. Verwant met *wós*, ook wel

1) Hoogst opmerkelijk is het dat het begrip „ander” op Indogermaansch taalgebied door twee naverwante stamwoorden, *ani* (*anya*) en *ali* (*alya*), wordt uitgedrukt, en dat juist diezelfde stammen op Maleisch-Polynesisch en Papoesch gebied met elkaar afwisselen: *li* of *lih* (waarvan Kawi en Jav. *u-lih*, *mu-lih*, *alih*, *hlih*, *malih*, enz.) en *ni*, of althans *neh*, waarvan Jav. *waneh*; voorts *maneh* = *malih*. De voorvoeging van *w* bij wortelwoorden is in 't Indogerm. bijna even gewoon als in 't MP.; bijv. Skr. enz. *rdh*, groeien, *wrđh*; *rsh*, stroomen = *wrsh*, regenen; *rshabha*, stier = *wrshabha*; *indu* druppel, = *bindu* (voor *windu*); wortel *al*. bijv. in Lat. *altus*, *alo*, Skr. *alam*, enz. verwant met Lat. *valor*, *valde*, Skr. *bala* (voor *wala*), Germ. *wal*, *gewald*, enz.

eens *wois* uitgesproken, schijnt *aois*, spreken, praten, als bevattende denzelfden wortel *wós*, *wois*, en het voorvoegsel *a*; dit *a*, Daj. *ha*, als synoniem van *ma*, is welbekend uit het Kawi en Javaansch, waarin het dezelfde functie heeft als in Maf. *aois*, bijv. in *ocap* spreken, uit *a* en *ucap*, woord, gezegde. Om de *i* in *aois* te verklaren, neem ik gissinderwijze aan dat *aois* eigenlijk *awés*, *awesi* ¹⁾ *awus-i*, eig. roepen tot, spreken tot, luidde; vgl. Pampanga *um-aus*, roepen.

In de de voorgaande bladzijden is ongeveer een derde van den geheelen woordenschat van 't Mafoorsch, voor zoover die uit de werken der zendelingen bekend is, ter sprake gekomen. Na aftrek van een aantal woorden die op den eersten blik als ontleeningen uit het Maleisch enz. herkenbaar zijn, en van andere wier vreemde oorsprong waarschijnlijk is, blijft een overgroot getal over van stammen en afleidingen, welke identisch of verwant zijn met echt Maleisch-Polynesysche woorden. Daartoe behooren de allereenvoudigste begrippen, zooals de termen voor eten, drinken, slapen, visch, vogel, vuur, de tel- en voornaamwoorden. Voorts is gebleken dat het Mafoorsch met het MP. de meest gebruikelijke prefixen: *a*, *ang*, *ma*, *ba* of *bër*, *mang*, *pa* (*fa*); de infixen *in*, en *um*, *m*; de suffixen *an*, *èn*, *akèn* (*épen*), *i* gemeen heeft. Vermits nu bijna de gansche spraakkunst van 't MP. in de leer der pre-, in-, en suffixen vervat is, zoo kan men zeggen dat het Mafoorsch, en voor zoover men thans kan nagaan, de Papoesche taalstam in 't algemeen, oorspronkelijk dezelfde grammatische vormen had en deels nog heeft als de Maleisch-polynesische taalfamilie.

Hiermede is de juiste verhouding van het Papoesch tot het MP. nog niet nauwkeurig bepaald, maar zooveel mag men gerust beweren dat het Maf. niet verder van onverschillig welke MP. taal afstaat, dan bijv. het Engelsch van het Hindi, of het Zweedsch van het Nieuw-Perzisch. De genealogische

1) Men bedenke dat de spelling op de Hollandscha leest geschoeid is en dat de dus zeer dof moet klinken.

verwantschap van de taal der Papoes met die der Malaio-Polynesiërs is daarom m. i. onloochenbaar. Nu mag men beweren dat de twee rassen verschillen, en dus ter verklaring der taalverwantschap de toevlucht nemen tot de veronderstelling dat de Papoes eerst door de Malaio-Polynesiërs hebben leeren spreken, of tot eene andere hypothese, het feit der taalverwantschap is, dunkt mij, niet weg te cijferen.

H. KERN.